מושגים באגרות הראי"ה

סגולה ובחירה

מושגים באגרות הראי"ה

נזכר ב-4 אגרות

דברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

הרב שלמה אבינר על סגולה ובחירה

תשובה: קודם כל זה לא עברית, כי כל העדה כולה קדושה, ולא כל העדה כולם קדושים. אע"פ שהשפה סובלת את זה אך באופן פשוט צריך לומר כל העדה כולם קדושים, זה נכון סגולת האומה הקדושה הפנימית של האומה אך זה לא בדיוק שכל אחד באומה הוא קדוש.למה לא? כי כפי שמבואר באגרת תקנה הכל מורכב מסגולה ובחירה. יש סגולה שזה תכונה אלוקית טבעית מולדת מוטבעת בנשמה, ויש בחירה חופשית של האדם האם הוא רוצה להתנהג ע"פ הסגולה הזאת או לא, האם הוא רוצ הללכת ע"פ נשמתו או שהוא רוצה לבגוד בה. מי שנאמן ומי שהולך נגד. בכח כל העדה כולם קדושים, אך בפועל, יש יותר קדושים יש פחות קדושים. לא כולם קדושים, כמו אהרון הכהן. (מקור: קרח ע"ה - מדרגות בקדושה (אבינרפדיה))

קודם כל, אין דבר כזה יהודי חילוני, או קיבוץ חילוני או מושב חילוני. זו סתם שגרת לשון. כל יהודי הוא קדוש, יש לו נשמה קדושה, יש לו סגולה ישראלית, ועליו נאמר "בנים אתם לד' אלהיכם" - אפילו אינו נוהג מנהג בנים (קידושין לו). הוא חילוני מבחוץ וקדוש מבפנים (עיין אגרות הראיה, אגרת תקנה). אל תטעה למראית העין. לכן אין לומר יהודי חילוני, אלא יהודי שיש לו עדיין עיכובים בשלימות קיום תורה ומצוות. (מקור: התפלל ביום כיפור בקיבוץ חילוני (אבינרפדיה))

נוסח האגרות – עם ביאור

4 האגרות שבהן המושג נזכר, לפי סדר הכרכים. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר תרע"א - יפו **נמען:** הרב מאיר ברלין

הרב קוק מסכים לשינוי שם המאמר ב'העברי', אף ששינויים קטנים פגמו בכוונתו. 'תחכמוני' ו'העברי' הם 'מפעלים תאומים'. כשהגיע לארץ ראה את חולשת המוסדות של הישוב הישן ואת 'הזוהמא של הנכריות' במוסדות החדשים, והחליט לקבץ את הטוב משני הישובים ולהילחם ברקב שבשניהם, בבניין ולא בשלילה. הגימנסיה מחייבת תחרות, ולכן יש להוסיף ל'תחכמוני' כיתות ולפתוח מחלקה לבנות. הישיבה הקטנה מצמיחה תלמידי חכמים בעלי רעיון ולב.

עיקרי הדברים

- 'תחכמוני' ו'העברי' - מפעלים תאומים.
- קיבוץ הטוב משני הישובים.
- תחרות עם הגימנסיה.
- מחלקה לבנות.
- הישיבה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א אדר תרע"א[4],

ידיד לבי ונפשי הרב הגדול, בתורה, חכמה ויראת ד' טהורה, גזע קודש, ורב פעלים, מו"ה[5] מאיר ברלין שליט"א[6].

שלו'[7] רב וברכה מקודש.

שמחתני מחמדי בדבריך הנכבדים, המלאים עריגת נפש ואהבת אמן כמים הפנים לפנים. [משלי כז, יט] אך למותר אהובי היא ההתנצלות בדבר איחור הכתיבה. אנכי ידעתי את נפש המסובל בעבודה. [את נפשו של מי שעמוס בעבודה] כמוך יקירי, איני יכול גם אנכי לצאת ידי חובותי במכתבים, והנני תמיד בעיני מלא אשמה, נגד אנשים גדולים, וחביבים עד לאחת, אך לא במרד ובגד [על פי יהושע כב, כב] באהבה הנאמנה של אנשי הסגולה, כי-אם מרב טורח ועמל נפש, הפזורה בעבודות שונות שכל אחת דורשת את תפקידה בחזקה.

ובכל זאת ארצה לקוות בעה"י[8], כי לימים הבעל"ט[9] תהיינה חליפות המכתבים ביניינו יותר תכופות, לרגלי עבודתך הקדושה ב"העברי", אשר נוכל לקוות ממנו בצדק גדולות ונצורות [ירמיהו לג, ג] לאיגוד האומה ולתקומת ארץ ישראל באור ד' אשר על עמו.

על שינוי השם של המאמר [הרב ברלין שינה את כותרת המאמר ששלח הרב קוק ל"העברי"] הנני אומר לחביבי בפה מלא: "ישר", גם לא אנכי קראתיו בשם, כי-אם בני שי[10] [הרצי"ה, בנו] אשר העתיק וסדר את המאמר מתוך הפנקס. שינויים קטנים אחדים מצאתי, שהיתה כונתי הפנימית יותר מתבלטת אם היו נשארים כפי הנוסח הראשון, כמו: "המאיר את כל מחשכי האדם", במקום "המורם מעל כל" וכו'[11], וביחוד

השמטת הפסוק: "והיי אמונתי" כוי[12], שכולו אומר את כל המחשבה שבמאמר. ומ"מ[13] נשאר הוא בכללו מכוון לרוחו.

אין שום ספק, יקירי, שה"תחכמוני" [בית הספר הדתי-לאומי "תחכמוני" ביפו, שהרב קוק סייע להקמתו] ו"העברי" הם מפעלים תאומים, אשר ראשיתם מצער ואחריתם ישגה מאד [על פי איוב ח, ז] בע"ה[14]. בראשית באי לאה"ק[15], פקחתי עין לראות כי הננו מוכרחים לסול מסילה [לסלול דרך] חדשה, לתקומת היהדות, שהיא תקומת האומה באמת בא"י[16], ראיתי את חלישות הכח ודלדול החיים, שבמוסדים שהם עמודי התורה והיהדות שבישוב הישן, ולעומת זה את הריקנות והזוהמא של הנכריות, הקוראה את עצמה עבריות, או גם שאינה כבר קוראה, שבמוסדים שבאו לרגלי הישוב החדש, ולבי נמס בקרבי [על פי יהושע ז, ה] על שבר עמנו [על פי ירמיהו ח, כא] אשר נגלה דוקא בעת מרפא, בעת כינוס נדחים וקבוץ גליות. ומאז הוחלט הדבר אצלי, למרות כל המפריעים אשר יסובונו, מימין ומשמאל, שהנני קרוא להרים את הדגל של קיבוץ הטוב והבריא שבשני הישובים, וללחום נגד הרקב שבשניהם, לא ברוב שפתים, ולא בשום פעולה שלילית, כי"א[17] ע"י[18] ביצור כחות והקמת מוסדים, שהם יאחדו את החלקים הטובים הפזורים, וממילא ינוסו הצללים. [על פי שיר השירים ב, יז] אם יאבו להתקיים יתחרו אתנו ויקחו גם הם את הטוב והרענן משני המחנות, ויהיו גם הם לכלים מחזיקים ברכה [על פי עוקצין ג, יב] לישראל ולא"י[19]. ואם יתעקשו לעמד דוקא על מצבם הקדום, נוכל לקוות בצדק שלא יוכלו להזיק במאומה לשאיפתנו הטובה, הממלאה את התביעות היותר נכונות של הטובים שבאומה, בעלי דעה ובעלי לב אשר רוח ד' נוססה בם. [מתנוססת בהם, מתנופפת כדגל]

וב"ה[20] שלא ארכו הימים וה"תחכמוני" צמח והוא הולך ופורח, הולך ומתעלה.

אמנם רב ממנו הדרך, אנו צריכים ללחום מלחמת תחרות, נגד בתי-הספר מהרסי היהדות, והאחרון הכביד, יסוד הגימנסיה פה, [גימנסיה "הרצליה" ביפו, שנוסדה זמן קצר לפני כן] הלוקחת לבבות רבות בתפארת בנינה ומשטרי לימודיה, ועם זה מיבשת את לשד החיים האמיתיים אשר לישראל, ועוגבת לרוח זרים [ומחזרת אחרי רוח זרה (על פי יחזקאל כג)] בשפה וסגנון עברי, "ומדיח שאמר בלשון הקודש נעשה מסית" [ירושלמי סנהדרין ז, יב] (ירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ב), אמנם גם על זה הנני אומר בפה מלא, כי אלקים חשבה לטובה, [בראשית נ, כ] כדי שנהיה מוכרחים להתחרות עם הסדרים היותר יפים ומודרנים, לעטר בהם את אור קודש ד' על אדמת הקודש. ועתה בבוא עת בית ה"תחכמוני" להבנות, הננו מחוייבים לגבר חילים [להתגבר בכוח (קהלת י, י)] שיעמד הבית בצביונו ותפארתו, בהוד תכניתו וגזרת בנינו, [ביופי תוכניתו וצורת בנינו] לא נופל מהגימנסיה. ומוכרחים אנחנו להוסיף עליו לפחות עוד שתי מחלקות, כדי שיתאים עם הפרוגרמה של הלימודים הגימנסיים, ולכונן מחלקות לבנות, כדי שיהיו לנו אמות לישראל בארץ ישראל, היודעות להלך עם החיים, חמושות בעז דעת אהבת תורה ואמונת אומן. ודבר פשוט הוא, שהרוח הלאומי כולו, השורר בבתי הספר הלאומיים, והגימנסיה בכללם, עם כל סעיפי התרבות שלו, צריך שיכנס כולו במוסדנו, כמובן מעובד ומלוטש ברוח ד' וקדושת אור תורה, באהבה נאמנה ומסירות נפש נמרצה, בהכרה ברורה לדעת את המעשה הגדול, אשר אנו עושים לתחיית האומה ותקומתה לדור דורים על אדמת מטעה. [על פי עמוס ט, טו]

מטרת ה"תחכמוני" ברורה היא להרים את דגל היהדות האמיתית בארץ ישראל, באופן שתהיה מלאה בכל הטוב והרענן, בכל האומץ והטוהר הנמצא בכל המפלגות השונות, ולעבד סגנון מיוחד לצורך ההתאמה הכבדה של החלקים הפזורים הללו, ע"י עז רוח ד' אשר על עמו בהר קדשו. ועל הדרך הזה הולך ה"תחכמוני" הלוך ועלה ב"ה. אש קודש ד', אור האמונה השלמה, חבת תורה ועומק יראת שמים באמת, סגולת ישראל העקרית, הלא היא יסוד כל יסודותנו. רוח ה"תחכמוני" הוא כולו קודש, טוהר ותם, הצנע לכת [מיכה ו, ח] ויראת ד', נושאים הם בו את דגלם ברמה. התכסיס החיצוני [הצורה החיצונית] הוא כולו מודרני, מושך את הלב ומקסים את העין יפה והדור, מנומס ומסודר. הרוח הלאומי, תקות התחיה, תחיית הארץ, האומה והשפה, מרחף חי וחפשי בחללו של ה"תחכמוני". קולו של יעקב בגפ"ת[21] [קולו של יעקב, קול התורה (על פי בראשית כז, כב), בלימוד גמרא, פירוש רש"י ותוספות] הולך וצוהל לשמחת לב כל ירא ד' ואוהב תורתו באמת. המצויינים, אשר יבחרו להם דרכם [אשר יבחרו להם את דרכם] להיות גדולים בתורה, בגפ"ת ופוסקים, בחריפות ובקיאות, אקוה בע"ה שיכנסו ל"הישיבה", אשר זה מקרוב כוננה [ישיבה קטנה שייסד הרב קוק ביפו] ב"ה, שעיקר מגמתי בה. שיחד עם השינון והגירסא המעשית הרגילה בעומקה של הלכה, הרגל הפלפול ביושר העיון ועמק הרעיון, יסגלו להם צעירינו החשובים גם דעת אור התורה הפנימית, כלומר חלקי התורה הנוגעים להלכות הלב והרעיון, מדע האמונה לכל סעיפיו, הרחבת הדעות והשיטות העיוניות, בכל חלקי המוסר והמדות, הדעות והמחשבות.

ות"ל[22] שהנני רואה שהנסיון עולה יפה, ואוירא דא"י[23] [ואווירה של ארץ ישראל (על פי בבא בתרא קנח: "אוירא דארץ ישראל מחכים")] מראה עלינו גם בזה את כחו לטובה. מעטים המה בכמות מספר התלמידים, אבל הולכים הם אלה המעטים, שהם כעשרה כעת, ומתפתחים, הולכים ונעשים לאנשים תלמידי-חכמים, בעלי רעיון ולב, יודעים ומכירים את תעודת חייהם, בתור למודי ד' בכלל, ובפרט בתור ת"ח[24] שבארץ ישראל, ביחוד לעת כזאת, עת תחיה ובנין האומה. כמובן איני רוצה שידובר אודות ישיבה קטנת-הכמות כזאת בתור דבר עשוי וגמור, אבל כדאית היא לדבר אודותיה בתור מטע וצמח ד', שתקות עולמים נשקפת לו בעה"י.

עתה ע"ד[25] פתח תקוה. קשה לי להחליט את עצתי, כי כבוד אהובי לא הודיע אותי מה יהי'[26] גורל "העברי", אם יקבל, יקירי, עליו את עול הרבנות בריחוק מקום כזה. בכל אופן נקוה בע"ה לדבר בפרטות גם בענין נכבד זה במכתבים הבאים.

מפני הטרדה הרגילה, והזמנית, הנני מוכרח לקצר.

ידידו עז, קשור באהבת רוחו ונפשו בכל לב, מצפה צביונו ותפארת פעלו לשם ד', עמו ונחלתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

נ. ב. לעת-עתה אין הישיבה נוטלת את הוצאתה מקופת ה"תחכמוני", וראוי מאד לבצר את מעמדה של הישיבה באופן שתוכל להרחיב את גבולה, בכמות ובאיכות. אקוה שבדרך מסעו של כבוד חביבי שי', יוכל לקחת דברים עם בעלי-יכולת מיחידי-הסגולה לטובת הישיבה ביחוד, כמובן באופן שלא יזיק ל"התחכמוני", כי דוקא שניהם כאחד טובים.

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. בעה"י - בעזרת השם יתברך
9. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
10. שי' - שיחיה
11. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
12. כו' - וכולי (וכן הלאה)
13. ומ"מ - ומכל מקום
14. בע"ה - בעזרת השם
15. לאה"ק - לארץ הקודש
16. באי"י - בארץ ישראל
17. כ"א - כי אם
18. ע"י - על ידי
19. ולאי"י - ולארץ ישראל
20. וב"ה - וברוך השם
21. בגפ"ת - בגליל פתח תקוה (או: בגבול פתח תקוה)
22. ות"ל - ותודה לא-ל
23. דאי"י - דארץ ישראל
24. ת"ח - תלמידי חכמים
25. ע"ד - על דבר
26. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרידב"ז

הרב קוק אינו רוצה 'לעקור שביעית': ההיתר הוא הוראת שעה בלבד, מפני פיקוח נפש וקיום הישוב, וכשבית דין יראה שאפשר, יש לקיים את השמיטה כמאמרה. גישה מקרבת, שמקלה במקום הכרח ומעוררת לאהבת המצווה, תמשוך שומרי מצוות לעלות, ואז יגבר כוח הקדושה. ההכרזה שההיתר אין לו יסוד מרפה את ידי היראים לבוא, ונשארים רק הריקים, כך שהחומרה דווקא מרחיקה את קדושת השביעית. הרב קוק עומד על כך שהמושבות נענשו משום שעשו מלאכות דאורייתא. ת"ח צריכים לחפש את הטוב שבלב חבריהם ולהיות 'מקל נועם'.

עיקרי הדברים

- הוראת שעה, לא עקירה.
- קירוב מביא עולים יראים.
- החומרה מרחיקה את השביעית.
- 'מקל נועם'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד סיון תרע"ג[4].

לכבוד ידידי ורב רחימאי [רבי האהוב (ארמית)] הרב הגאון האמיתי פאר הדור מוהר"ר[5] יעקב דוד רידב"ז[6] שליט"א[7].

מכתב הדר"ג[8] הגיעני במועדו, וכאשר אין לי עליו עידן ריתחא [ומכיוון שאינני כועס עליו (ארמית: "שעת כעס")] ב"ה, ע"כ[9] הנני יכול להשיבו בלא דחיית זמן. ואבא על סדר מכתבו.

תמיהני מאד איך יפצעו דברי את לבו הטהור, ואיפא מצא שאני רוצה ח"ו[10] לעקור שביעית מא"י[11]. וכי לא חזרתי כמה פעמים על דברי שהוראה זו היא רק הוראת שעה, ורק לפי הצורך וההכרח הגדול, כי חלילה להפקיע מצוה גדולה וכללית כקדושת השמיטה, בלא הכרח גדול הנוגע עד הנפש, בחיי נפש ממש, שלא יגועו ח"ו ברעב נפשות רבות מאין עבודה ומחיה, ושלא יהרס יסוד הישוב הקדוש בראשית צמיחתו. אבל בכל עת אשר ימצא ב"ד[12] יפה, שכבר הוטב המצב, ושיש יכולת בלא סכנה לקיים את השביעית כמאמרה בלא שום הפקעה, חלילה וחלילה לשלח יד בקודש ולהפקיע קדושת הארץ ולהכניס ראש בין הרים גדולים. [להתערב במחלוקת של גדולים ממני] ועל יסוד זה מוסבים כל דברי, בין בע"פ[13] בין בכתב ובין בדפוס, ואיך יאמר עלי שאני רוצה ח"ו לעקור את השמיטה. ובאמת כל יסוד כונתי גלויה היא לתוכן רוחות [לה', הבוחן את הרוחות (על פי משלי טז, ב)] ב"ה, שהיא רק לחזק את כל קדושת ישראל וקדושת אה"ק[14] ובכללה קדושת השמיטה ג"כ[15]. כי אם נתנהג להכנס במצב החיים של המתישבים בקודש, ולהקל כמה דאפשר ע"פ[16] הוראה ההפקעה במקום שאין שום דרך אחר, ועם זה נעורר אותם באהבה להבינם, שדרך זה דרך דחוק ומסוכן הוא, וראוי לכל אשר זיק יראת שמים בלבבו להתרחק ממנו בכל יכלתו, אז רבים ילוו עלינו, לקיים את המצוה כמאמרה באהבה, ולא נפגש נגודים ומשטמות על דרכנו,

ולא יוכלו לומר לנו שאנו מחריבים את ישוב אה"ק, וממילא יתעורר החשק ג"כ בלב רבים משלמי אמוני ישראל לבא להתנחל באי"י[17].

כי יחשבו בעצמם ממנ"פ[18], [מה נפשך: בין כך ובין כך] אם יהיה לנו היכולת לקיים את השמיטה כמאמרה הרי בודאי זכינו בחלק טוב, שהננו יושבים באה"ק[19] ומקיימים את המצות התלויות בה וביותר מצוה שמיטה הכללית, ואם ח"ו יהיה ההכרח גורם, שבשנים הראשונות לישובנו, נהיה מוכרחים לסמוך על היתר ההפקעה, הלא גם בזה לא יצאנו מדרך התורה, והננו ככל המון בית ישראל שסומכין בכמה ענינים על התירים של דוחק ע"פ הוראת חכמים, עד אשר ירחיב ד' לנו, ולא נצטרך לבא לידי מדה זו.

וע"י[20] רבוי ההתנחלות של שלמי אמונים במושבות, יגדל כח הקדושה, ופורקי העול יהיו מוכרחים להתבטל, וסוף כל סוף יבא הדבר בעה"י[21] בקרוב שישתנה המצב לטובה ולא יצטרכו כלל להוראת שעה זו. אבל ע"י[22] ההכרזה והפרסום שההיתר אין לו כל יסוד, וכל מי שסומך עליו הוא חלילה עבריין, ויוצא מן הכלל ד' ישמרנו, מתרפות הידים של שלמים ויראים לבא לאי"י[23], כאשר כתבו לי מחו"ל[24] זה כמה. כי בעוה"ר[25] הנס הגלוי של "וצויתי ברכתי" [הבטחת התורה על שנת השמיטה: "וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית" (ויקרא כה, כא)] אין אנחנו ראויים עדיין שיתגלה בפועל, מפני כמה סיבות, או מפני נפילת הדור, או מפני הספיקות בענין גוף השמיטה, וע"פ[26] דרך הטבע אי-אפשר לישוב לעמוד בהתחלתו אם לא ימצא איזה דרך של היתר לפחות לכמה ענינים של שביעית, וממילא גורם הדבר שיראים ממעטים לבא, ובאים ברובם רק ריקים שאינם דואגים כלל על איסור והיתר. וממילא מרחיק כ"ג[27] בחומרתו את קדושת השביעית מהופיע על אה"ק, ואני בנטייתי לקולא בתורת הוראה שעה במקום הכרח גדול, ובהראותי בדרכי נועם עד כמה אנו צריכים להשתדל לצאת ממבוכה זו, ולדרוש את קדושת השביעית כמצותה, בכל כחנו, הנני מקרב ומחזק את קדושת השמיטה באה"ק בעה"י.

ומה שתמה הדר"ג על מה שכתבתי שנענשו הקולוניסטים, על אשר עברו על סדרי ההוראה, שעשו מלאכות של תורה בידיהם, הנני בטוח בעה"י שכן הוא אמתת הענין. ואל יבהלוני דברי כת"ר[28], שאומר וכי קראים אנחנו [הקראים אינם מקבלים את התורה שבעל פה ואת תקנות חכמים] ח"ו, לומר שאנו חוששים רק לדברי תורה ולא לדברי סופרים. הלא כ"ג בעצמו מסיים את הידוע לכל, שעם כל החומר והחבה היתירה של ד"ס[29] על ד"ת[30] מ"מ[31] כך היא המדה, שספק דבריהם הוא להקל, [הכלל "ספק דרבנן לקולא": בספק באיסור מדברי חכמים, הולכים לקולא] ובכלל זה הוא מה שמותר לסמוך בדבריהם בשעה"ד[32] על קטן כנגד גדול ועל יחיד במקום רבים, [בשעת הדחק מותר לסמוך בדין דרבנן על דעת יחיד, גם מול רבים וגדולים] כמבואר בד' הפוסקים, וזה הטעם כבר מספיק הוא בעדי והיה מספיק בעדם. בעדי הוא מספיק כאשר אמרתי כבר, כי אפילו ככל גוף השמיטה בזה"ז[33] לא יוכל שום אדם לכחש שסוגיין דעלמא היא שהיא מדרבנן, [שרוב הפוסקים סוברים ששמיטה בזמן הזה היא מדברי חכמים ולא מן התורה] וכיון שעכ"פ[34] דעה יחידית נמצאת שהיא בטלה לגמרי בזה"ז, שוב אין אנו יכולים למחות בידי מי שנוהג היתר, כמו שכתב תה"ד[35] [תרומת הדשן] לענין שמיטת כספים, והענין והטעם אחד. אלא שמפני חומר הענין ביסוד קדושת הארץ אנו צריכים לחוש להסוברים שהיא מה"ת[36] גם בזה"ז, ומשו"ה[37] כאשר עכ"פ[38] אחרי ההפקעה, נעשה האיסור יותר קל מעט, נוכל בשופי לומר [נוכל לומר בפשטות ובלי חשש] שהסומך בשעת הדחק, על היחיד במקום רבים לא הפסיד.

וכשלא ארצה להכנס בעובי הקורה, [בלי להעמיק בכל פרטי הדיון ההלכתי] לחקור במקורות הענינים, ואומר שאותם הגדולים שבדורנו שחלקו אם יש לסמוך על היתר זה או לא, אף אם נאמר שהרבים מהם והיותר גדולים שבהם נטו לחומרא, והיחידים וקטנים מהם, שסוף כל סוף ת"ח[39] ובעלי הוראה הם, שנטו לקולא בתורת הוראת שעה של שעת הדחק, מותר אני לסמוך על היחידים במקום רבים, ועל הקטנים במקום הגדולים. וה"ה[40] במה שנוגע להקולוניסטים, הנה אף אני הקטן הנני קטן ויחיד, נגד גדולים ורבים שקמו לנגדי בענין זה.

בדאורייתא לא היה להם לסמוך עלי, אבל בדרבנן אם היו עושים כהוראתי וסמכו עלי הרי היו עושים כתורה, ולא חשיד קב"ה[41] דעביד דינא בלא דינאי. [ואין לחשוד בה' שהוא מעניש שלא כדין (ארמית, על פי ברכות ה)] והקב"ה[42] היה מקיים גם דין זה, שהוא מכלל תורה שבע"פ[43] ודברי סופרים שהם ערבים מד"ת[44], [שהם חביבים מדברי תורה (על פי עבודה זרה לה)] והיה ג"כ מסכים במידי דרבנן על הוראת קטן במקום גדול ויחיד במקום רבים. אבל כיון שלא עשו כהוראה, והתירו את הרצועה לגמרי, [והפקירו לגמרי את הגבולות] ע"כ נענשו. וב"ה[45] במושבות הסמוכות, שרובם לא פרצו את הגדר, והתנהגו ע"פ ההוראה, הצליחו ועשו פרי, ולא התרחקו ח"ו במחשבתם מקדושת אה"ק, והם מצפים שיאר ד' פניו אליהם. ויזכו לשמור את המצוה כמאמרה בלא הפקעה בע"ה[46].

ואני תמה מאד על הדר"ג, שכתב שבימי-נעורי למד ממני מוסר ומדות ויראת-שמים. איני יודע מה מצא בי מעולם ללמוד ממני, אבל אם ענותו הרבתני בימי-נעורי ללמוד ממני איזה דבר טוב, כשהייתי בחו"ל[47], איך יעלה על דעתו, שכעת, כאשר זכני השי"ת[48] להסתופף [לחסות ולשבת] בקדושת אה"ק, יגרע כחי חלילה. ולמה לא ידון אותי לכף-זכות, שדרכי ומעשי הנם לא לכבודי, חלילה, ולא לשום פניה זרה שבעולם, כי-אם לאהבת השי"ת, ולאהבת תוה"ק[49], ולחבתם של ישראל ושל ארה"ק[50]. והרבה הרבה מאד יגעתי באנחתי עד שהעיר הקב"ה[51] את רוחי ויכונן את לבבי ללכת בתומי בדרך-הקודש הזאת, לקדש שם-שמים, ולחבב את התורה ולומדיה על הבריות, ולקרב רבים לתורה, ולהרבות עז ואומץ להתישבות עם-ד' על אדמת-קדשו. ובע"ה[52] בטחתי, שלא יפסיד הדר"ג מאומה, אם יקיים בי גם כעת "אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים" [ראש השנה כה], וימצא בחסדי השי"ת גם עתה לא פחות מאז ללמוד איזה דברים מסגנוני והנהגתי, ולפניו ב"ה גלוי בור-לבבי [טהרת לבי (על פי תהלים יח, כא)] ויחול-נפשי [ותקוות נפשי] לשמו הגדול ועבודתו ית'[53].

ומש"כ[54] מר לתמוה עלי במה שאני מקרב את הכל, גם את פושעי-ישראל, כדי להחזירם בתשובה, וכתבתי לו ברמז כונתי, שכל מי שהוא מוכשר לעסוק בפנימיות רזי-תורה הוא מתמלא יותר מאור-החסד של תורת חסד, ועליו החובה לעסוק בתיקון נפולים ובקירוב רחוקים, (שבלשון חכמי-הסוד נקרא זה ג"כ בכלל ליקוט ניצוצות-הקדושה מתוך הקליפות [הוצאת הטוב והקדוש שנפל ונבלע בתוך הרע, והעלאתו]), ומצא בזה סתירה לברכת-המינים שאנו מתפללים לעקרם ולשברם, - ישים נא כ"ג לבו לדברי, ואבאר לו לא בלשון של סתרי-תורה, שחושב מר להיות כבר יודע שאינו יודע בהם, אלא בדברים פשוטים, באמת אלו ואלו דא"ה[55].

ידע הדר"ג, ששני דברים עקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת-ישראל וההתקשרות האלהית עמהם. האי הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות, כאמור: "לא בצדקתך וגו'" [דברים ט, ה] "רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם", [דברים י, טו] "והייתם לי סגולה מכל העמים"; [שמות יט, ה] והסגולה הוא כח קדוש פנימי מונח בטבע-הנפש ברצון ד', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי-אפשר לו להשתנות כלל, "כי הוא אמר ויהי", [תהלים לג, ט] "ויעמידם לעד לעולם". [תהלים קמח, ו] והב' הוא ענין-בחירה, זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד-תורה. החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה אלא שברית כרותה היא, [אלא שזו הבטחה קבועה] שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כי"א[56] לפי אותה המדה שהבחירה מסייעה את גילויה, ע"כ הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושת האמונה ותלמוד-תורה. והשי"ת[57], הנוהג בחסדו בכל דור, מסדר הוא את סדרי הנשמות הצריכות להופיע בעולם: לפעמים כח-הבחירה מתגבר וכח-הסגולה עומד במצב ההעלם ואינו ניכר, ולפעמים כח-הסגולה מתגבר וכח הבחירה עומד במצב הנעלם. וכל עיקרה של ברית - אבות, שאיננו פוסק אפילו כשתמה כבר זכות-אבות, [חז"ל אמרו שזכות אבות כבר "תמה", כלומר הסתיימה (שבת נה), אבל ברית אבות לא פסקה] הוא בא מצד כח-הסגולה, ובעקבא-דמשיחא [בעקבות המשיח, בדור שלפני הגאולה] מתגבר ביותר כח-הסגולה, שהוא תוכן "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", [מן הברכה הראשונה של תפילת העמידה] כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים ומצד התשובה, אלא למען שמו, המתגלה ע"י זכירת חסדי אבות.

אמנם לפעמים מתגבר חושך כזה שמפסיק את הופעת הסגולה ג"כ. אבל זה אי-אפשר כי"א במי שבא למדה זו להיות ח"ו שונא את ישראל, ודורש רעה להם בפועל ובצפיית-הלב, כמו המינים שמפרש הרמב"ם[58] בה' תפלה [בהלכות תפילה (ב, א) מבאר הרמב"ם שברכת המינים נתקנה על אלה שהצרו לישראל] שהיו מצירים לישראל, וגם זה היה קשה לחכמים מאד לתקן, ע"כ הכריז רבן גמליאל: "כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים", [ברכות כח] והוצרך לתקנה דוקא שמואל הקטן, שהיה נקי מכל מדה של שנאה כמו שהיה מרגלא בפומיה: "בנפול אויבך אל תשמח", [משלי כד, יז; שמואל הקטן היה רגיל לומר פסוק זה (אבות ד, יט)] כדי שיכוין ביסוד הברכה דוקא על אותם שכבר אבדו את הסגולה כולה. ובדורנו נתרבו נשמות רבות שאע"פ[59] שהן שפלות מאד בענין-הבחירה, וע"כ[60] הם נגועים במעשים רעים רבים ובדעות רעות מאד ד' ישמרנו, מ"מ אור-הסגולה מאיר בהם, וע"כ הם מחבבים מאד את כללות ישראל וחושקים באי"י, ובכמה דברים טובים ויקרים מהמדות שהם באים מסגולת ישראל בטבע-נפשם הם מצוינים בהם. ונשמות כאלו, אם יזדקק לקרב אותם מי שאין בו דעה עמוקה של טביעת-עין [הכרה דקה ובטוחה, כמו מי שמזהה דבר במבט אחד] לדעת לחלק בין הצד הסגולי הפנימי הקדוש, שבהם, ובין הצד הבחירי המקולקל שבהם, שהוא מקיף את נפשם כחוחים וקוצים הסובבים שושנה, [על פי שיר השירים ב, ב: "כשושנה בין החוחים"] הוא יוכל להתקלקל הרבה ח"ו, וללמוד ממעשיהם, ולהדבק בצד הרע שבהם והוא מחוייב להתרחק מהם, והשי"ת נותן בלבבו רצון זה ומחשבה זו של שנאה ושל התרחקות, כדי שלא יבולע לו. [כדי שלא יינזק]

אבל מי שהוא תמיד שקוע ברעיונו בהסתכלות פנימית, באור תורה וקדושה ויראה עילאה, מצד רוממות רבון כל העולמים חיי החיים ב"ה, ולא ח"ו ביראה תתאה [ביראה התחתונה, יראת העונש] לבדה מצד

עונשי עוה"ז[61] או עונשי עוה"ב[62], - שהיא יראה חיצונית, שאסור לת"ח[63] העוסקים ברזי-תורה בהבנה פנימית להרבות בה, רק לקחת ממנה מעט, כדי ליסר את הגוף ונטיותיו הגסות, במדות רעות ותכונות מגונות ח"ו, אבל העיקר צריך להיות הלב מלא אהבה קדושה, ויראה עליונה, מסוד קדושים, כיראת מלאכי-מעלה גבורי-כח עושי דברו [על פי תהלים קג, כ] - ת"ח כאלה הנם מכירים בטבעם את טבע הסגולה הפנימית, ויודעים להפריד ממנה בדבקות-מחשבתם את הקליפה הבחירית, והם חייבים ומוזהרים ע"ז[64] לקרב פושעים כאלה שסגולה פנימית יש להם, כדי לעורר יותר ויותר את כח הטוב הצפון בהם, עד שיתגבר לגמרי על הרע הבחירי ויכניע אותו. ופעולת חכמים לוקחי נפשות [על פי משלי יא, ל: "ולוקח נפשות חכם"] כאלה אינה חוזרת ריקם בשום פעם; לפעמים פעולותיהם נראות בגלוי, ע"י מה שהמקורבים מהם מטיבים את מעשיהם, ומישרים את דעותיהם יותר בפועל ולפעמים נכנס רק גרעין פנימי בהם, וכבר בטוחים הם שלא יפטרו מן העולם בלא תשובה, ואפילו אם חלילה יהיה המושפע כ"כ[65] גרוע עד שהוא בעצמו לא יזכה לשוב בתשובה, יפעול כח הגרעין הזה על טבע-נפשו ונפיק מיניה זרעא מעליא, [ויצא ממנו זרע טוב (ארמית)] שישוב בתשובה, ויתקן ג"כ את נפש אביו, כדין "ברא מזכא אבא". [הבן מזכה את האב (סנהדרין קד)]

והשי"ת יודע, שלא את כל הפושעים אני מקרב, כי"א אותם שאני מרגיש, שכח סגולי גדול מונח בפנימיותם ודרכים רבים ישנם לידיעה זו, וספרים גדולים צריכים לכתוב בזה כדי לבאר גם רק שמץ מהדבר הגדול הזה. ועל אותם שכבר אבדו גם את הסגולה הפנימית שלהם לגמרי, אמר דוד הע"ה:

"הלא משנאיך ד' אשנא", [תהלים קלט, כא] ובדרך כללות מסרו לנו חז"ל[66] סימנין על-זה. והמינים והכופרים ע"פ רוב אבדו גם את הסגולה הפנימית, ומדה זו נוהגת ברוב הדורות, אבל דור של עקבא-דמשיחא הם יוצאים מכלל זה, שהם כדברי תקוני זוהר "טוב מלגאו וביש מלבר". [טוב מבפנים ורע מבחוץ (ארמית)] והם "חמורו של משיח" שנאמר עליו "עני ורוכב על חמור", [זכריה ט, ט, על המשיח] והכונה: כמו חמור, שמבחוץ יש בו שני סימני-טומאה, א"כ[67] הטומאה בולטת בו יותר מבחזיר וגמל וכיו"ב[68], שיש בהם סימן-טהרה אחד עכ"פ, ומ"מ[69] יש בו בפנימיותו ענין-קדושה ג"כ, שהרי הוא קדוש בבכורה, [פטר חמור – בכור החמור – יש בו קדושה, ופודים אותו בשה (שמות יג, יג)] וענין מה שהתורה אמרה ע"ז שם "קדש לי" הוא גדול מאד מאד. וכן הן הנשמות של אותם שהסגולה הישראלית לבדה מתגלה בהם בעקבא-דמשיחא, ולהם יש תרופה, אע"פ[70] שיש בהם סרחון גדול, וחושך רב וכבד מאד. אמר ע"ז רב יוסף: "ייתי ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה", [יבוא המשיח, ואזכה לשבת בצל גללי חמורו (סנהדרין צח)] ורב יוסף היה דרכו להביט על הפנימיות, ותלה גדולתו בגדולת ההוא יומא דקא גרים ["אלמלא ההוא יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא" – אלמלא יום מתן תורה, שגרם לי את מעלתי, כמה אנשים בשם יוסף יש בשוק (פסחים סח)]", ואמר על אמו: "איקום מקמי שכינתא דאתיא", [אקום מפני השכינה הבאה (קידושין לא)] ואמר על עצמו: "לא תיתני ענוה דאיכא אנא", [אל תשנה שבטלה הענווה, שהרי אני קיים (סוטה מט)] אע"פ שמצד החיצוניות נראה הדבר לגאוה חלילה, אבל בעל סגולה נפשית שכמותו ע"ה[71] אמר זה בכל מילוי הקדושה והענוה האמיתית, מעין ענותנותו של אדון הנביאים ע"ה, ותלמידיו הם הולכים בדרכיו.

ומפני-כך היתה מדתו של משרע"ה לקרב רחוקים, עד שקרב אפילו את הע"ר[72], ואע"פ[73] שזה גרם אריכות-הגלות, מ"מ סוף-כל-סוף יתעלו גם הם, כי בודאי יתקיים ביה "יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא", [תהלים כ, ה] והשי"ת "מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים". [ישעיהו מד, כו] ואמרו בזוהר, שחסדיו של משה היו גדולים משל אברהם, ובאברהם אבינו, אע"פ שמדת-חסדו היתה גדולה מאד, ולא היה כנח שלא בקש רחמים על רשעים בני-דורו, מ"מ לא בקש רק בתנאי:

"אולי ימצאון שם עשרה", [בראשית יח, לב] אבל משרע"ה בקש בלא שום תנאים: "אם תשא חטאתם, ואם אין - מחני נא, מספרך אשר כתבת", [שמות לב, לב] שהיא מסירת-נפש אפילו מעולם-הבא, כי הספר של הקב"ה. הוא עוה"ב עצמו.

ומה שמשיג עלי, שכתבתי שאיני נפחת חלילה ממה שיש מהפושעים שמשבחים אותי, כי נאמר ג"כ באברהם אבינו ע"ה: "ונברכו בו כל גויי הארץ", [בראשית יח, יח] ואמר (מר) שאוה"ע[74] לא חשבו ח"ו לא"א[75] שהוא כמותם, - יאמין לי כ"ג: גם רובם של החיצונים שמחבבים אותי יודעים ומכירים, שח"ו[76] איני מהם ומהמיהם [ומהמונם (על פי יחזקאל ז, יא)] ושכרחוק מזרח ממערב רחקו מחשבותי ודרכי ממחשבותיהם ודרכיהם, וכן הם אומרים בפה מלא, אלא שבעל-כרחם מוכרחים הם להודות על האמת, שב"ה[77] שכלי הולך למישרים, ושאין בלבבי ובשפתי רמיה, ושאני מלא ב"ה בכל קרבי באהבת ישראל. ב"ה אשר עשה לי את הנפש הזאת, לא מחכמתי, ולא בצדקתי, כ"א ברוב רחמיו וחסדיו שאין להם קץ ותכלית, "ואל זה יביט אל עני ונכה-רוח וחרד על דברו". [ישעיהו סו, ב] וב"ה אני עושה קולות ורעשים על הטומאה במקום הנצרך, אלא שאני מדבר את דברי בסדר ובנחת, כאשר נצטוינו מעצת המלך החכם. ["דברי חכמים בנחת נשמעים" (קהלת ט, יז)] ואין ספק אם הדר"ג ועוד גדולי-הדור שי'[78] היו מחזקים את ידי, נלוים עמדי ונוהגים מנהגי כמה דאפשר לפי מדתם, היה שם-שמים מתקדש ורב שלו'[79] וברכה היה נשפע על ישראל ועל א"י[80], ורבים רבים מאד היום שבים בתשובה שלמה, והיתה באמת במהרה מתגלה בגילוי הגון צמיחת קרן ישועה לבית ישראל, ואי-אפשר כלל לצייר ולתאר את רוב הטובה והקדושה ותקון-העולם שיהיה נצמח מזה.

ואני מלא תקוה בע"ה שכן יהי'[81] וסוף כל סוף ישובו לי יראיו וידעי שמו ויכירו את טהרת-לבבי ואמתת דעותי, וכולנו נעשה אגודה אחת לעשות רצונו ית', ולהרבות אור ד' וכבודו על עמו, ועל ארץ-חמדתו, ועל כל אפסי-ארץ.

ומה שמתמה כ"ג על התנצלותי, שלא יצאתי נגד המגילה המכוערה, [כרוז חריף שפורסם נגד חכמים] כדי שלא להוסיף תבן על המדורה, [כדי לא להבעיר עוד את המחלוקת] - מה היה להם לעשות ולא עשו. אל יאמר אדוני כן. אין שיעור כמה רעות יכולה מחלוקת ח"ו לגרום כשהיא מתפשטת, ואם הייתי יוצא בדברים היו עושים מזה רעש גדול, והיו הדברים מגיעים לידי שנאות גדולות, ושליחות יד איש באחיו, ולידי מלשינות [להלשנה לשלטונות] ח"ו, והיה הדבר יכול לבא ג"כ לידי אויבינו פלילים. [לידיעת אויבינו (הלשון על פי דברים לב, לא)] וכעת נשתקע הענין לכה"פ[82] במחנה ישראל, וכבוד אותם ת"ח שנתכוונו לש"ש בענין זה במקומם מונח, ולא חסר כלום ע"י כל הבלי התעלולים, ובא"י[83] בפנים לא נתהוה מזה מחלוקת הורסת, מה שהייתי ירא מזה מאד. וב"ה אשר יעצני לשא את צערי הגדול על עלבון ת"ח החביבים עלי כגופאי בחובי, [כגופי,

[בתוך לבי] רק מפני גודל מעלת השלו'[84] בכל מקום וביותר באי"י, ויותר מן הכל לפי מצבנו בחידוש, שאנו צריכים שיהיו כל הכחות שבאומה קשורים לעזור איש את אחיו, לחזק ולהתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו, אותן הנשמות שצור מצוה חסדו [שה' ציווה את חסדו (על פי תהלים מב, ט)] הגדול שתבנינה ב"ה, ועוד ידו נטויה ב"ה לטובה, לבנות ולא להרס, לנטע ולא לעקר, [על פי ירמיהו א, י] ואנו חייבים להבין את רמיזת הנהגתו העליונה וללכת בדרכיו, בדרכי נועם ונתיבות שלו'.

ומה שתמה על מה שכתבתי שלא התרתי יותר מרבנים מפורסמים גדולים וטובים זולתי, ואמר שהם התירו הוראת שעה, ולא שיתמשך יותר יותר. בודאי הם התירו הוראת שעה מפני ההכרח שהיה בזמנם, ובשמיטה העברה היה ההכרח הרבה יותר גדול, מבשמיטות הקודמות, מגודל העניות ורבוי הפועלים, ביחוד התימנים, [העולים מתימן, שרובם עבדו כפועלים במושבות] שהיו צפויים ממש לגוע ברעב. וכבר ספרתי כמדומה לכ"ג, כי בשמיטה הראשונה שעלתה ביד המחמירים לאסור על עקרון [המושבה עקרון (מזכרת בתיה)] את ההפקעה, ראיתי שכתבו אח"כ[85] במכתב של בקשת תמיכה, שהיו ממש מקרים של מתת נפשות ברעב ח"ו שם. ויאמר נא כ"ג האם יש בנו כח לשער את גודל הערך של נפש אחת מישראל, ואם אין כדאי להכנס גם בפרצה היותר דחוקה במקום שיש חשש סכנת נפשות כ"כ קרוב. ואין ספק אצלי, שבמצב הנורא שהיה הישוב עומד בו בשמיטה שעברה לולא הנהגת ההיתר ע"פ ההפקעה, שהחיה את האכרים ואת הפועלים, והעמיד את ההקפות של הבנקים על מכונם שהיו עומדים להיות נעולים ע"י השביתה, כי לא היו מאמינים לכל בעלי הישוב ברובם אפילו פרוטה אחת, והיו גועים מרעב מאות נפשות קדושות וטהורות מאחב"י[86]. ואין לשער גודל המהומה, העלבון חילול ד' וחילול כבוד התורה והאמונה בכלל, שהיה ח"ו אז, והיה עלול להיות חלילה שבר שאין לו מרפא.

רק עצת ד' היתה זאת, שנתן כח לאין-אונים, לעמוד לשום נפשי בכפי [למסור את נפשי (על פי שופטים יב, ג)] נגד מחנה אלהים, [נגד מחנה גדולים וקדושים] כדי להציל את אה"ק משממון רוחני וגשמי, ואת שם השי"ת ותוה"ק[87] מחילול נורא, ובכל לב אודה לד' על אורו ואמתו אשר שלח אלי בחסדו הגדול.

ומש"כ על דברי, שאנכי עשיתי שט"מ[88] שלא יהיה המכשול גדול יותר, מה שמובן הדבר שרבים לא היו שומעים בודאי, והיה החורבן גדול מזה ומזה, וכ"ג מקשה שתי קושיות על דברי. א', שכמה יהודים כשרים בקשו ממני במכתבים שלא אעשה ההיתר ולא אתן חרב בידי האדמיניסטראציאן, [ולא אתן כלי בידי הנהלת המושבות של הברון] ועל ידי היו מוכרחים לעקור השמיטה, והרבה מהם שונאים לי עבור זה שנאה גדולה. אשיב למר, חדא "לא דובים ולא יערי". [לא היה ולא נברא (על פי סוטה מז)] אפילו מכתב אחד* לא קבלתי משום אדם, בבקשה למשוך ידי מן ההיתר ולא בע"פ בא אלי שום אדם מבני המושבות לדרוש ממני זה, ואדרבא להיפך קבלתי מכתבים שאחמול ואחוס עליהם שלא יחרבו ויגועו, ושלא יצטרכו לצאת ולנוד לחו"ל[89], ושאתחזק בעשיית סדר ההיתר כפי שהיה נהוג ע"פ הגדולים מתירי ההפקעה בשמיטות הקודמות. ועם האדמיניסטראציאן, התניתי מפורש שלא יכריחו ח"ו את שום אדם הרוצה להתנהג בדרכי המחמירים, לעבור ח"ו על דעתו, וב"ה כן קיימו במושבות הסמוכות שהיו בהן ג"כ שומרי שביעית כמאמרך

*רק מכתב אחד הזכירני בני שי', שהיה כפסקוויל [כמו כרוז השמצה] בלא חתימה, וע"ז[90] אין דרך לשים לב.

הנ"ל

ולא מיחו בידם כלל. רק מהגליל שמעתי קול רעש גדול, שהם מוחים ומכריחים לעבוד, כמכתב כת"ר והדעפעשים שלו, [והמברקים שלו] ושלחתי אחרי האדמיניסטראטור, והוכחתיו על פניו איך יניח להפקידים שתחת דגלו לעבור על התנאי שעשינו בכ"כ תוקף, בעת אשר נתתי את ידי להוראת ההיתר. אז השיב לי שיגיד לי האמת, הוא היה רוצה לעמוד בהבטחתו, כמו שביארתי לו כיון שישנם אוסרים ומתירים, יוכל כ"א לעשות כנטיית לבו, אם אחד שומע לי וסומך עלי, יש לו איזה סמך, אבל אם אחר סומך על הגאון רידב"ז האוסר, ועוד כמה גדולים עמו, ודאי יש לו על מה שיסמוך, ואיזה יושר יש להכריח ולכף, אבל כ"ז[91] היה ע"פ מה שחשב, שכשם שאני אינני משתדל לפעול באיום ובכפיות שיסמכו על ההיתר כן לא יעשה הצד השני ג"כ מאומה, אבל לא כמו שאמרו לו שהרב רידב"ז מפיץ חרמות וקללות על הסומכים על ההיתר, בזה האופן לא הבטיח שיעמוד הוא מנגד. ואנכי בכ"ז[92] לא הנחתי ידי ממנו, וביארתי לו שאין הדמיון שלו עולה יפה. אנכי שאני מיקל, אין לי כל יפוי-כח [אין לי כל סמכות] להשפיע על אחרים שיעשו כהוראתי, מפני שגם אני מודה שלולא ההכרח יותר טוב הוא לשמור את השמיטה כהלכתה, ואני משתוקק לזה בכל לבבי ובכל נפשי, מה שא"כ[93] המחמירים לפי דעתם הם מחוייבים למחות בנוהגים להקל בכל כחם, וכל מה שאדם עושה לשם שמים, אין ראוי להנהגה אנושית לעמוד נגדו.

וב"ה הועילו אז דברי, והבטיח לי שישלח פקודה לחדול מכפיה. אם קיים דברי או לא אינני יודע, אבל כ"ג יוכל לראות מזה, שהאמת היא ההיפוך ממה שחשב שאנכי נתתי חרב ביד האדמיניסטראציאן, אדרבא ע"י מה שנשאו את פני הוקל הדבר הרבה, ואלמלא נזקקתי להיתר היו אומרים שאינם צריכים לשום היתר, כאשר מרגלא בפומייהו תמיד שרבי י"א ז"ל[94] היה גדול יותר מכל הרבנים שבדור, ומי יעמוד נגד היתירו, והיו עושים איזו מכירה ע"י מאן-דהו, ואז היו מכריחים בלא שום בושה את הכל לעבוד באיסור גמור ובביזוי, מה שהוקל הדבר הרבה ע"י פעולתי. ואין לאותם כפויי-הטובה, [כפויי הטובה, שאינם מכירים בטובה שעשו להם] ד' יסלח להם, שום זכות לשנא אותי תחת אהבתי.

ומה שכותב מר: ב, הלא הוא מכשול יותר גדול עפ"ד[95] הרמב"ן[96] בחילוק שבין סדום לפלגש בגבעה, [על פי דברי הרמב"ן: אנשי סדום עשו את הרע כחוק, ולכן חטאם חמור יותר] שלעשות בהיתר הוא יותר גרוע. למה ידבר אדוני כדברים האלה, וכי נעלם ממנו שלפעמים דברה תורה כנגד יצה"ר[97], [יש היתרים שהתורה נתנה בהתחשב בכוח היצר (קידושין כא)] ומוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות, ולא יאכלו בשר תמותות נבילות. [מוטב שיאכלו בהמות גוססות שנשחטו, ולא נבלות (קידושין כא)] ואיך ידמה נבלה איומה ותועבה נוראה כעובדא דפב"ג[98] [כמעשה פילגש בגבעה (שופטים יט)] ודסדום, לפלוגתא של הוראה, במידי דרבנן, שנמצאים סוברים שאפילו מדרבנן אינו נוהג, ושיש בו ספיקות כ"כ רבים, בין מצד השנים, בין מצד דעת בעל הלכות א"י המיוחס להטור, [ספר "הלכות ארץ ישראל" שמיוחס לבעל הטורים] שסובר שכשנותנים ארנונא [כשמשלמים מס קרקע למלכות] דינו כקרקע של גוי, שאין שביעית נוהגת בו כלל, ובין שהיה זה הגדול רבינו הטור, בין שהיה אחר, דבריו מעידים עליו שהיה מגדולי הקדמונים. ואחר כל אלה אין סומכים חלילה ע"ז לגמרי כ"א להפקיע לצורך הוראת שעה, ופיקוח נפשות, והמלטת הישוב מחורבן בגשמיות ורוחניות, וגם ע"ז לא על דברים של תורה כ"א

על מלאכות דרבנן ע"י ישראל. ואם אומרים שבמקום שהיה נפרץ גדר היהדות בכל הדברים העיקריים ע"י מניעת ההיתר, ראוי לאמר שההיתר הוא תיקון שעכ"פ יעשה בדרך של איזה צד היתר, אומר ע"ז כת"ר דמיון מפב"ג[99]. לישרי לי מר, [יסלח לי אדוני (ארמית)] אם אומר שאין הדברים ראויין למי שאמרם.

ומה שטוען מדוע פזרתי את קונטריסי "שבת הארץ" באותו הזמן שישראל רצו לתמוך בכסף את השובתים. אשיב לו, שבכלל לא נתערבתי כלל בענין הקונטרס בהפצתו, ואינני יכול להיות אחראי אם איזה איש שלח אותו לחו"ל. וכמדומה שמה שנתפזר היה רק ע"י אותם שעמדו כנגד, והם שלחו אותו לגדולי חו"ל[100] לקבול עלי. וחוץ מזה, האם בשנת השביעית עצמה הזמן הוא לאסוף כסף בשביל השובתים, וכי הם יכולים לתלות את חייהם באשראי דספק אתי. תמיד אמרתי שאנו חייבים לנהוג בזה "מחד בשבא לשבא", [מיום ראשון לשבת הבאה (ארמית, ביצה טז) – כלומר להתכונן מראש לאורך זמן] ובכל שנות השמיטה צריכים לקבץ כסף מכל יראי ד' וחושבי שמו בעד השובתים, ואז כשרואים בפרס השמיטה [לקראת השמיטה, זמן קצר לפניה] שיש סכום כסף הגון מבטיחים ומקיימים עזר הגון לפי הכח, ועפ"ז[101] יכולים באמת לבצר את מעמד השמיטה בעז"ה[102]. ולא עוד שהקונטרס לא יוכל להזיק לכל מי שנדבה רוחו לעזור לשובתים, הלא אנכי שניתי ושלשתי שכל המתחזק בעז ד' ועושה מצוה כמאמרה ה"ז[103] משובח, והייתי תמיד מוכן לעזור בכל כחי לשובתים, כאשר יעידו ע"ז אלה ששבתו בסביבותינו, כמה קרבתים וכמה טרחתי עבורם, וכמה חזקתי את ידם ורוחם בעת אשר באו להתישב עמי, אם ישבתו, כיון שראיתי שאין מצבם כ"כ מסוכן ובדוחק יוכלו להתפרנס.

ואלה היחידים הם אצלי התכלית של כל הישוב, וכך היא מדתו של הקב"ה שהוא מסתפק במועט בזמן המעבר, עדי אשר יבקע כשחר אור לישרים [על פי ישעיהו נח, ח ותהלים קיב, ד] וכולם ילכו באור ד' ותורתו לשמור ולעשות כתורה וכמצוה בלא שום בקשת קולא, כ"א באהבה וביראה טהורה, בשמחה ולב טוב. ואפילו אם היה חלילה איזה משגה ממני בעצם עריכות הקונטרס, מה שאקוה בע"ה שלא כך הוא, אבל גם לפי דעת כ"ג, הלא צריך לשום על לב שכונתי היתה ב"ה לשם שמים, כדי שלא להשוות רשיעי אותם המוכרחים לסמוך על ההיתר, למען לא יהרסו לפול בלבבם מדחי אל דחי, [מנפילה לנפילה] כ"א יתחזקו בעז ד' ויקוו לתשועתו, שיבאו ימים טובים מאלה, ולא נצטרך להפקעות, ונשמח כולנו לקיים את השמיטה בקדושה וטהרה לכל פרטיה.

ומה שכתב כת"ר נגד מה שכתבתי שלא כיוונתי שאחזור ואתיר, הנה ממכתבי מוכח שאחזור ואתיר, איני מבין איפא מצא דעה זו במכתבי. הלא אני כותב ומפרש כמו שפירשו כל אלה שנזקקו להיתר זה שהוא רק הוראת שעה, ואיך שייך ללמוד בהוראת שעה, מפעם אחת על פעם אחרת, הלא הכל תלוי כפי ההכרח ומצב הדברים. ודי יתן הטוב, ויזכנו לראות את מצב אה"ק באופן שנוכל להסכים שיש אפשרות בלא היתרים והפקעות, ונקוה לביאת גוא"צ[104] בב"א[105].

ומה שמאריך כ"כ כת"ה, לומר העיקר שבעיקר עיקרים, שנזדעזע העולם כולו, וכפי הנראה גם רעש גדול בעולמות העליונים שהמציא הוראה עקומה, שהזמירה הנהוגה עתה אין זו הזמירה האמורה בתורה, עכ"ד[106]. אומר לאדוני, פרט זה אי-אפשר שיסבב הזדעזעות בעולם, ולא רעש בעולמות העליונים, מפני שלא סמכתי עליו למעשה, וכתבתי שיש להשתדל שתהיה הזמירה הנהוגה, גם היא ככל

המלאכות של תורה, נעשית ע"י נכרים. ולומר שהדבר יוצא מכלל ספק, ולהחליט ודאי שזמירה דידן היא אב מלאכה של תורה, והיא הזמירה הכתובה, בודאי אין מקום, כיון שראינו שכ"כ[107] דקדקה תורה בשביעית להגדיר את האבות, כדי שנדע שתולדות לא אסר רחמנא, [רק אבות המלאכה אסורים בשמיטה מן התורה, ולא המלאכות הנגזרות מהן (מועד קטן ג)] עד שבצירה של פירות וקצירה של תבואות, [בצירת ענבים וקצירת תבואה, שהתורה פירטה כל אחת בנפרד] שהן בודאי מלאכות דומות זו לזו, הוצרכה לפרט, רואים אנו שאין לנו רשות כלל לדמות ענין לענין, לומר שגם זה הוא מה"ת, אלא כיון שיש שינוי בתואר המלאכה או בתכליתה, וק"ו[108] כשהשינוי הוא בשני האופנים בין בתואר ובין בתכלית, בודאי יש מקום לומר ששוב הויא תולדה ואינה אסורה מה"ת. וכיון שהרמב"ן[109] במלחמות בסוכה מעיד לנו, שעל שם כך נקראת הזמירה בשם זמירה על שם זמורה, וזמורה הוא ענף שכסחו ראשו, דוקא, ולא שכרתו כולו, שזה אינו נקרא בשם זמורה, א"כ הרי לנו עדות שהשם זימור אינו חל [על] כריתה של ענף כולו, ואיך יהיה זה בכלל מלאכת התורה של "כרמך לא תזמור". [ויקרא כה, ד]

וק"ו כי בשעת מ"ת[110] לא היה כלל מנהג כריתה זו, הרי אנו רואים שבכל הכרמים שאינם מורכבים על ההרכבה החדשה, [הרכבת גפנים אירופיות על כנה אמריקנית, שנהגה אז בגלל מחלת הפילוקסרה] שנתחדשה בשנים האחרונות, אין נוהגים כ"א את הזמירה כמאמרה, דהיינו כריתות הראש.

ובאמת יש לומר שזאת היא כונת "המזנב בגפנים", [הקוצץ את קצות הזמורות] אע"פ שלא פירשו כן המפרשים. והתכלית של הזמירה העתיקה, ושל הכריתה החדשה, היא ג"כ תכלית אחרת. הכריתה העתיקה אינה דואגת כלל על קיום הגפן כ"א על הוספת הפרי, וזה ראוי להיות אסור בשביעית, אבל הכריתה שלנו, עיקר כונתה היא קיום הגפן, והפירות אין ברור כלל שמתרבים על ידה, ואם גם מועיל הוא להפרי, הוא בתור טפל, ע"כ היא משונה בתכלית המלאכה מהזמירה של תורה. ולא עוד אלא שעיקר הזמירה באה כדי שלא יפסיד הגפן התחתון האמריקני, שבטבעו חי הוא הרבה, אלא שהגפן העליון, שהוא לא ממזגו ממש, הוא שואב ממנו הרבה ומחריבו, וע"כ הוצרכו לתקנת הכריתה, וי"ל[111] ג"כ שהוא בכלל לאוקמי אילנא. [להעמיד את העץ, לשמור עליו שלא ימות; מלאכה כזו מותרת בשביעית (מועד קטן ג)] ותמיהני שהדר"ג[112] שנה את טעמו, כי בהיותו אצלנו, אז בעת ויכוחנו הראשון, הצעתי לפניו סברא זו וקילס אותה, [ושיבח אותה] ואמר שצריך לעיין בה. עכ"פ איננה כ"כ עקומה עד שיזדעזע העולם על ידה. וב"ה אשר נתן לי שכל ישר, ואינני עלול כלל לומר סברות עקומות, בעזרתו יתי'. וכמדומני, שכ"ג כשיתישב בדעתו גם הוא יודה ע"ז.

ולא אבין כלל דברי כת"ר, שכתב שזמירה הנהוגה היא חמורה יותר מהזמירה של הערבים. איך אפשר להיות יותר חמור ממה שהוא אסור מה"ת. הלא הזמירה של הערבים, שהיא כריתת וכיסוח קצה הענף, מפרש הרמב"ן בפירוש שהיא הזמירה של תורה, והזמירה שלנו צריכים אנו מסברא לדמות אותה אליה, ואיך יאמר בהחלט וודאות שהיא יותר חמורה מהזמירה הערבית שהיתה נהוגה בימי מ"ת, ועליה בודאי אמר הכתוב כרמך ל"ת[113]. ומה שחוזר כ"ג להפליא שההוראה הזאת נוגעת לכל ישראל שבתבל, הרי הכל הוא נכלל בכללות הדברים, של ההפקעה, וההיתרים שעמה, וכל מי שהורה בענין זה הורה לכל ישראל. ומה אעשה שמאת ד' היתה זאת שלא יהיה אפשר לי בשו"א[114] להסתלק מענין זה, אם לא לגרום חלילה תקלות גדולות, שלכל הפחות בעיני היו יותר ויותר חמורות, ויותר נוגעות לכל

ישראל, מהוראת פרט של קולא בעניני שביעית ע"י הפקעה, אחרי כל ההכרחים והצירופים, שאין צורך לשנותם, וגם שכבר אמרתי שבפועל לא הוריתי כלל למעשה שיעשו הזמירה ע"י ישראל, ומה שעשו אחרים ע"ד[115] עצמם אין אחריותם עלי. ומש"כ שהזמירה הזאת היא ג"כ לאצמוחי פרי, כבר כתבתי אנכי ג"כ ככה, ומ"מ כתבתי כיון שהעיקר אצלה הוא שמירת הגפן לשנים הבאות, והפירות הוא ענין נטפל, ע"כ מועיל ביותר מה שההוראה הראשונה של תרגום תיבת זמירה אין עליה, לעדות הרמב"ן, להוציאה מדאורייתא.

ומה שכתב שניסה ולא מת האילן בהמניעה של הזמירה הנהוגה, אמת הדבר שאיננו מת תיכף, וכן אומרים הבקיאים, אלא שהוא פוחת והולך ושנותיו מתקצרות, והוא חי פחות מטבעו של הגזע התחתון, וכן יש נסיון בידינו ג"כ. ושרא ליה מארי למר, [וימחל לו ה' (ארמית; לשון הגמרא כשאדם אמר דבר שלא כראוי)] שאומר על סברא מיוסדת ע"פ עדות אביהם של ישראל הרמב"ן ז"ל [כך כינו את הרמב"ן בגלל גדולתו] שהיא ח"ו עקירת תורת משה, ד' ישמרנו.

ומה שמחרפני כת"ר, שנעשיתי לעת זקנותי "ציוניסט", להקריב את נשמתי בשביל ישוב-ישראל באי"י, - אהובי, אם כל ה"ציוניסטים" יהיו אוהבים את אי"י ורוצים בישוב אה"ק בזאת הכונה והמטרה הקדושה שאני מתכוין אליה, בשביל שהיא ארץ-ד', שבחר בה השי"ת וחבבה מכל העולם כולו, ויש בה סגולות קדושה לנבואה, ולהשראת רוה"ק[116], ולזכות ע"י ההליכה בה לעוה"ב[117], ואפילו על רשעים מגינה זכותה, - שהרי אפילו שפחה כנענית שבאי"י[118] מובטחת היא שהיא בת עוה"ב, [כתובות קיא] ובודאי אין הגמרא מדברת בשפחה צדקנית שהיא בלא"ה[119] בת עוה"ב, ואפילו חסידי אוה"ע[120] יש להם חלק לעוה"ב, וק"ו שפחה דמיחייבא במצות, אלא ודאי בסתם שפחה שהיא שפלה ומעשים רעים ומדות רעות מצויים בה, כדי השי"ך[121] לענין עבדים, [כדברי ה"שפתי כהן" על השולחן ערוך] ומ"מ מהני לה זכות אי"י לזכותה שתהי'[122] מובטחת שהיא בת עוה"ב - ואפילו, מעשו הרשע נתירא יעקב אבינו ע"ה שמא תעמד לו זכות ישיבת אי"י, [על פי המדרש: יעקב פחד מעשו, שמא תעמוד לו זכות ישיבתו בארץ ישראל] וק"ו לזרע קודש זרע בחונים" [כינוי לישראל: זרע שנבחן ונמצא נאמן] בני אברהם יצחק ויעקב, דאע"ג[123] דלית בהו הימנותא איקרו בני מעלי [שאף על פי שאין בהם אמונה, נקראים בנים טובים] וכדעת ר'[124] מאיר, דהלכתא כותי' בהא, (וכמו שסתם הסלח "בין כך ובין כך קרויים לך בנים" [מן הסליחות, על פי קידושין לו] וכן בתשו' הרשב"א[125] ח"ב[126] סי'[127] קצד וסי' רמב), ואם ספק נפשות להקל אמרו בחיי-הגוף ק"ו[128] בחיי-נצח, [כמו שבספק סכנת חיים הגוף מקלים, קל וחומר שיש להקל כשמדובר בחיי הנצח של אדם] שמדת-החסד בהם גדולה היא הרבה מאד וכל המתאמץ להטות כלפי-חסד ולהמליץ על ישראל אפילו כשאין עושים רצונו ש"מ ה"ז משובח, וק"ו שיש למצא בכל אחד ואחד גם בקלים שבישראל כמה מרגליות יקרות של מעשים טובים ושל מדות טובות מה שאין לשער, שבודאי אי"י מועילה להם להעלותם ולקדשם, ואם אין הדבר נראה בגלוי בהם יראה בזרעם ובזרע-זרעם, ככתוב:

"יראה על עבדיך פעלך והדרך על בניהם", [תהלים צ, טז] ואם יהיו כל ה"ציוניסטים" חושבים כן תהיה בודאי תפארת גדולה לכל גדול בישראל ולכל גאון וצדיק להיות "ציוניסט" כזה, וגם כ"ג אינו צריך להתבייש מ"ציוניסטיות" כזאת.

והנה הוא חוזר ומקשה, שהרי בעון שמיטה גלו ישראל. [על פי אבות ה, ט ושבת לג] כבר אמרתי כמה פעמים לכ"ג, שאני רואה שדרך שיש בה הטיה כלפי חסד דוקא היא תביא את קדושת השמיטה לא"י, וממילא תגרום שיהיו אחב"י[129] האהובים נטועים באה"ק. ובכלל בשביל הוראת קולא של אותם שא"א[130] להם לחיות באופן אחר, בפרטים של דרבנן, בשביעית דרבנן, ועם זה ע"י הפקעה, חלילה להקב"ה[131] שיגרש בשביל כך את ישראל מא"י, והתוס'[132] הוכיחו בסוטה", [תוספות בסוטה מא] שיחוס מלך הוא מה"ת, מדנגזרה כליה בשביל שהחניפו לאגריפוס, [כשאמרו לאגריפס המלך "אחינו אתה", אף שלא היה מיוחס לישראל (סוטה מא)] וא"א[133] לומר שעונש גדול כזה יהיה מדרבנן, והגאון שאגת ארי [הרב אריה לייב גינצבורג, בעל "שאגת אריה"] הוכיח מזה שברכת התורה היא דאורייתא, שאם היתה מדרבנן לא אבדה הארץ בשביל שלא ברכו בתורה. ["על מה אבדה הארץ... שלא ברכו בתורה תחילה" (נדרים פא)] הרי שאין חשש בשביל איזה הקלה בדרבנן לגלות ישראל ח"ו, וק"ו שאין מקילין חלילה בשאט נפש כ"א בהוראת שעה וביראה גדולה, בודאי יתר מרעהו צדיק [משלי יב, כו] והקב"ה רב חסד הוא, ויש די כח בכל ההתנצלות להעמיד סניגורים טובים על ישראל, כשהיו מוכרחים להשתמש בהוראת היתר זה. וק"ו כשעשו אותו ע"פ הוראת חכמי הדור, אף אם היו מועטים. הלא מדותיו של הקב"ה הוא שאפילו תתקצ"ט אומרים לחובה, [על פי שבת לב ואיוב לג, כג: אפילו אם רק מליץ אחד מאלף מלמד זכות, האדם ניצל] ותתקצ"ט מאותו מלאך ג"כ לחובה, רק אחד מאלפי אלפים לזכות הוא ניצל.

ובודאי לא יוכל כ"ג לומר, שבכל ההתנצלות הרבה אין בה לכה"פ כלפי הסומכים על ההיתר חלק אחד מאלפי אלפים בזכות, ולכל היותר הנם דומים לשוגגים, וחלילה לשמו יתי שיחשב שוגג כמזיד.

ומש"כ, שע"פ[134] סוד ד' הלא קדושת השביעית פועלת גם בזה"ז, עד שאין אומרים תיקון רחל בחצות [חלק מ"תיקון חצות", שבו מתאבלים על החורבן] של שנה השביעית. יאמין לי אדוני, שכל אלה הגדולות והנשגבות, שנאמרו בקדושת השביעית בזמן הזה, לא נאמרו דוקא ע"י הקיום של פרטי המעשים, שהרי בזמן שלא היו ישראל באי"י, ולא נתקיימה מצות שביעית כלל ג"כ חלה קדושה זו. העיקר תלוי הוא בהתפשטות הקדושה, ע"פ מדרגות הזמנים, שהם הולכים ובאים להוציא מן-הכח-אל-הפועל אורו של משיח, שיתקדש שם ד' יתי"ש[135] מסוף העולם ועד סופו, וכולם יעשו אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם. ועל שם מה שישראל מכינים עצמם באמונה וצפיית ישועה לאורו של משיח וחזרת קדושת א"י על מכונה, שאז ישובו השמיטין והיובלים כדינם, מאורה זו יונקין כל התיקונים שנעשים בעולמות העליונים בכל מדרגותיהם.

ע"כ כל מי שעושה פעולה להרחיב את גבול ישראל, כדי שיהי'[136] מצדו גורם לקרב את קיבוץ ישראל לא"י, וזה גורם מהירות בגאולה, כי קיבוץ גלויות קיי"ל[137] שהוא קודם לביאת המשיח, ואורן של ישראל הוא הולך ואור קמעא קמעא, כמו שאמרו ז"ל על הדמיון של קריצתא דשחרא, [כעלות השחר, שהאור בא מעט מעט (ירושלמי ברכות א, א)] הוא מתקן באמת את קדושת היחוד העליון של יסוד שביעית, ואין קץ להתענוגים הקדושים העליונים שמתרבים עי"ז[138] והם מושפעים על שורש נשמתו, ונשמת כל ישראל. ולהיפוך מי שגורם ח"ו, לדחוק את רגלי ישראל, ולמעט את קיבוצם של ישראל לא"י, הוא מאחר מצדו את הגאולה, ובין אם אהנו מעשיו או לא אבל מנפשו ומכל שרשי נשמתו הוא מונע אורים גדולים, ואין שיעור לקציצת נטיעות [לפגיעה ביסודות הקדושה (ביטוי מחגיגה יד)] ופירודים שהוא מסבב ד' יצילנו. ויר"א[139] יצא

ידי שניהם, [וירא שמים יצא ידי שתי הדעות (על פי ברכות לט)] זהו מי שמשתדל להחיות בפועל את כל פרטי קדושת השביעית גם בזה"ז כמה דאפשר, ומשתדל ג"כ לקרב במעשיו ובהשפעותיו שצמיחת קרן ישועה והתגלות אורו של משיח צדקנו יהי' בזמן יותר קרוב, שהאורות פועלים בשפע קדושתם אפילו אם חלילה בפועל לא אהנו מעשיו, כי אין שיעור וערך לכחה הרוחני של מחשבה טובה בענינים קדושים ונשגבים הללו. והשי"ת יזכנו לעבדו עבודה ביחודא שלים, ע"י ההוא טמיר ונעלם [באחדות שלמה, על ידי ה' הנסתר והנעלם (מנוסח "לשם יחוד")] ב"ה, דוקא בשם כל ישראל, הגוי כולו וכולנו כאחד נתברך באור פניו ".

ומה שכותב הוד גאון אדוני רחימי וחביבי, שאאמין לו שאהבתו אלי קשה לו לכבותה, מאמין ומאמין אני בזה. כי כמים הפנים לפנים, [משלי כז, יט: כמו שהמים מחזירים את הפנים, כך לב אדם לאדם] ואני מרגיש לבת קודש אש אהבתו הקדושה בקרב לבבי ועומק נפשי, ומים רבים לא ישטפוה, [על פי שיר השירים ח, ז] וכל הענינים שעברו בינינו בענין חילוקי הדעות של ההתנהגות ע"ד השביעית, שכונת שנינו היא ב"ה רצויה לשם-שמים, ומני ומניה יתקלס עילאה [וממני וממנו יתהלל ה' שלמעלה (ארמית)] ב"ה, לא יכבו את מוקד אש הקודש הזה שנשרש במעמקי הנשמה לברית-עולם. ובודאי יש קשר גדול בינינו ברוחניות מאחר שכ"כ נתדבקנו זה לזה באהבה פנימית, והמאורע הזה הוא רק צירוף וזיכוך להוסיף קדושת אהבת אמת שבינינו, שהיא אהבה קדושה וטהורה, שאינה תלויה בדבר, כ"א לשם השי"ת ואור תורתו וקדושת יראתו ואהבתו.

ומה שכתב, שקשה לו לדבר נגדי קשות, אל יעלה על לבבו הטהור, כי מצטער אני לשמע דברי-קשות נאמרים לשם-שמים נגדי, כי הלא המדבר קשות לשם-שמים עובד הוא עבודת השי"ת בזה, ולא ירע עיני בזה שעל-ידי אדם מישראל עושה מצוה, ואם בטבע האדם יש קצת צער ע"ז, הלא נאמר לנו מפי חז"ל הקדושים "לפום צערא אגרא", [לפי הצער השכר (אבות ה, כג)] ונאמן בעל-הגמול שישלם שכרנו בזה שנזכה לעבדו באמת, ולשוב לפניו באהבה בכל לב וכל נפש, אנו וכל ישראל חברים בלב אחד.

ומה שכותב שכאבו נעכר על שאיש כמוני ילך בדרך כזה, דרך מסוכן, - מה שהרהיבני בטובו לומר שאני אדם גדול, לא יטעה אותי מלהכיר שפלותי, וערכי הפעוט, שכלא נחשב, אבל הדרך שאני הולך עליה בעבודת ד' יתי"ש ידע אדוני שהרבה עמלתי עליה, בדמי בבשרי במוח-עצמותי, [בכל מאודי] ובכל כחותי, עד שהאיר השי"ת ברחמיו את עיני לעמוד עליה, ולפני איננה דרך מסוכנה כלל כי"א דרך-הקודש יקרא לה. ובזוהר אמרו על "אורח צדיקים כאור נוגה", [משלי ד, יח] אפילו אורחא חדתא דעבדין צדיקיא [אפילו דרך חדשה שעושים הצדיקים (ארמית)] כאור נוגה הוא הולך ואור עד נכון היום, ואני בעניי איני ראוי. לשם צדיק, והלואי שיזכני השי"ת ונוכל בלב שלם לומר: כגון אנא בינוני. [כמוני – בינוני (ברכות סא)]

אבל האורח שאני מתאמץ ללכת בה הוא ב"ה אורח צדיקים באין שום ספק, וכל מי שיתנהג כמנהגי ויתחבר עמי בתורה ובעבודת השי"ת, בחפץ לב, ובאמונת-חכמים אמתית, יזכה לראות את האור ואת האמת שיש בדרך-ישרים סלולה זו, המוארה מאור חסד עליון, "חסד לאברהם-יומא דאזיל בכולהו יומין", [מידת החסד של אברהם היא "יום" שהולך עם כל הימים (ארמית, על פי הזוהר)] והחכמה העליונה דוקא באור החסד היא מאירה.

ומה שכותב שרואה שמוכן לפני חרופים ובזיונות, איני יודע על מה. העבר הכל היה מן השמים, וקבלתי ב"ה באהבה, ועל להבא הלא אנחנו מקוים להטבת המצב של הישוב בכל מילי בין בגשמיות בין ברוחניות ויוכל להיות שלא יהי' צורך כלל להיתרים, ויזכנו השי"ת לגדור את גדרות יהודה בלב אחד ובדעה אחת, ויה"ר[140] שימהר ויחיש משיח צדקנו ויורה צדק לנו. [הושע י, יב]

ומה שכתב שכל האדמורי"ם[141] וכל הרבנים יאסרו את היין, באמת אין האחריות של גרם היזק שאחרים רוצים לגרום מוטל עלי. הקב"ה שמר עד כה את הישוב מכף כל אויביו, בין מישראל בין מאוה"ע[142], ואנחנו רואים שמעשה שמים יש כאן, בהשגחה נפלאה, בניסי ניסים מסותרים במכסה הנהגה טבעית, ובודאי כל מה שיתגלגל יהיה לטובה ולהצלחת הישוב הקדוש, ולהרמת קרן ישראל באה"ק, בעה"י.

והלואי שיתן השי"ת בלב כל הכשרים והצדיקים שבדור דעה לעשות לטובת ישוב אה"ק עשיה ממשית. ואם יהיו הבטחות ממשיות כאלה, שהחשבונות יורו ששמירת השמיטה בלא הפקעה לא תסכן את הישוב, לא חשידי בני עם קדוש חלילה לעבור גם על מה שאין רוח חכמים נוחה הימנו בלא טעם, ובעצמם ידרשו להחזיר את השמיטה לאיתנה בלא הפקעות. א"כ צריך הדר"ג שליט"א להשתדל בתחילה, שיהיה הכל מוכן, באופן שנוכל להראות את החשבון הבטוח לבעלי הכרמים, ויוכל להיות שיועיל הרבה בעה"י, ואני חושב שהדר"ג אינו צריך לדידי ולמטלעתי [לי ולצליעתי (ארמית); כלומר: הוא אינו זקוק לי, החלש] בדבר הגדול הזה. ואני חושש לצאת לחו"ל, מצד עצם חבת קדושת אה"ק ומצד הכהונה, [כהן אסור לצאת לחוץ לארץ בגלל טומאת ארץ העמים] אע"פ שיש בזה דרכי קולות אינם מתישבים כ"כ על לבבי, והפירוש הפשוט שבדחז"ל[143] נראה שהאיסור במקומו עומד גם בזמן הזה. וגם אני חושש להרבות פירסום על האיסור של ההפקעה בשעה"ד, כמו שכתבתי לכ"ג, שיודע אני שזה גורם התמעטות להתרחבות ישוב אה"ק, ביחוד גורם הדבר להרחיק יראים ושלמים מישוב א"י, וכל יסוד השתדלותינו צריך להיות דוקא להרבות כניסת יראי ד' באה"ק. וב"ה נתכוננה כעת מושבה חדשה ע"י בני ביאליסטוק, [עולים מביאליסטוק, שייסדו מושבה חדשה] והתנו מפורש בתקנות המושבה, שהכל צריך להתנהג ע"פ התורה והמצוה, וזה גורם חיזוק גדול להרמת קרן התורה והיראה האמתית, שהוא בודאי כל יסוד הישוב.

וע"ד[144] הנסיון לזמור לפני ר"ה[145] אם יעלה הדבר יפה אשמח מאד, ונוכל לפרסם בעזה"י[146] שיזמרו כולם דוקא לפני ר"ה דשביעית שיזכנו לה השי"ת ברב רחמיו וחסדיו המרובים, לאוי"ט[147].

כמדומני שעברתי על כל פרטי דברי הדר"ג, שליט"א, וחושב אני שבדברי אלו יבין קצת להגיגי, וכמוהו אני אומר: אנא רב רחימאי, נלכה נא שלובי-יד [נלך יחד, יד ביד] בדרך-ד' בדרך האמת והשלו'[148], ונשתדל נא להרבות שלו' בישראל, ולקרב לבם של ישראל לאביהם שבשמים, להשתדל שגם רחוקים יבאו ויתקרבו אל הקדושה, ושתתרבה האחוה והריעות וקישור-הלבבות בכל ישראל בכלל ובא"י בפרט.

ובעניני הוראות כל מה שההכרה מכריח ויש פנים להקל, הלא זאת היא המצוה ועצת ד' להקל, ובמה שאפשר אפילו בצד הדוחק ללכת בלא התחכמות, ודאי חובת כולנו להתאמץ ללכת בדרך הכבושה, [בדרך הסלולה והבטוחה] וכדי הר"ן[149] ז"ל בתשובה, [כדברי רבנו ניסים (הר"ן) באחת מתשובותיו] שגם בדברי הרשות אדם בוחר

את הדרך הבטוחה ממכשולים, ק"ו בעניני תורה ומצות, ומ"מ כשההכרח הוא גדול מצינו כמה פעמים בדחז"ל[150] שלא נרתעו מדרכי היתר חדשים, וכהא דרבי, [כמו רבי יהודה הנשיא, שהתיר את בית שאן מן המעשרות ומן השביעית (חולין ו)] וע"ז הוא יסוד ת"ח שאמר דבר הלכה אין מזחיחין אותה. [תלמיד חכם שאמר דבר הלכה, אין דוחים את דבריו] וכשכל אחד מעובדי ד' ולומדי תורתו יתאמץ להבין את עומק הטוב והקודש שיש בלב חברו, ויתרחק מלחשוד ח"ו בכשרים, אז ממילא תתרחב ההתבררות של כל הספיקות, ואור ד' יופיע בנועמו, ביחוד על ת"ח שבא"י, שהם צריכים לאמת את השם שנתנה להם הנבואה "מקל נועם". [זכריה יא, ז; "נועם – אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שמנעימין זה לזה בהלכה" (סנהדרין כד)]

אוכל לסיים את מכתבי בלשונו של הדר"ג שליט"א: מובטחני שכבוד הדר"ג נ"י[151] לא ישיב פני ריקם ויעמיק בזה, ויעלה על מחשבתו אולי (ישנם גם פרטים כאלה אשר בהם) באמת הצדק עם חביבי קוק, שיחי'[152].

החותם בכל חותמי ברכות, המנשקו בלבבו ורעיונו נשיקות אהבה נאמנות, ודורש שלומו ושלו'[153] תורתו [ודורש בשלומו ובשלום תורתו] באהבה רבה, בהדרת כבוד ויקר.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

תמיהני שלא שלח לי מר שליט"א את ספרו על שביעית. הנ"ל[154]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. ריד"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. הדר"ג - הדרת גאונו
9. ע"כ - על כן
10. ח"ו - חס ושלום
11. מא"י - מארץ ישראל
12. ב"ד - בית דין
13. בע"פ - בעל פה
14. אה"ק - ארץ הקודש
15. ג"כ - גם כן
16. ע"פ - על פי
17. בא"י - בארץ ישראל
18. ממנ"פ - ממה נפשך
19. באה"ק - בארץ הקודש
20. וע"י - ועל ידי
21. בעה"י - בעזרת השם יתברך
22. ע"י - על ידי
23. לא"י - לארץ ישראל
24. מחו"ל - מחוץ לארץ
25. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים

26. וע"פ – ועל פי
27. כ"ג – כבוד גאונו
28. כת"ר – כבוד תורתו
29. ד"ס – דברי סופרים
30. ד"ת – דברי תורה
31. מ"מ – מכל מקום
32. בשעה"ד – בשעת הדחק
33. בזה"ז – בזמן הזה
34. שעכ"פ – שעל כל פנים
35. תה"ד – תרומת הדשן
36. מה"ת – מן התורה
37. ומשו"ה – ומשום הכי
38. עכ"פ – על כל פנים
39. ת"ח – תלמידי חכמים
40. וה"ה – והוא הדין
41. קב"ה – קודשא בריך הוא
42. והקב"ה – והקדוש ברוך הוא
43. שבע"פ – שבעל פה
44. מד"ת – מדברי תורה
45. וב"ה – וברוך השם
46. בע"ה – בעזרת השם
47. בחו"ל – בחוץ לארץ
48. השי"ת – השם יתברך
49. תוה"ק – תורתנו הקדושה
50. ארה"ק – ארץ הקודש
51. הקב"ה – הקדוש ברוך הוא
52. ובע"ה – ובעזרת השם
53. יתי – יתברך
54. ומש"כ – ומה שכתב
55. דא"ה – דברי אלקים הם ("אלו ואלו"); אחרת: דאי הכי
56. כ"א – כי אם
57. והשי"ת – והשם יתברך
58. הרמב"ם – רבי משה בן מימון
59. שאע"פ – שאף על פי
60. וע"כ – ועל כן
61. עוה"ז – עולם הזה
62. עוה"ב – עולם הבא
63. לת"ח – לתלמידי חכמים
64. ע"ז – על זה
65. כ"כ – כל כך
66. חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה
67. א"כ – אם כן
68. וכיו"ב – וכיוצא בזה
69. ומ"מ – ומכל מקום
70. אע"פ – אף על פי
71. ע"ה – עליו השלום
72. הע"ר – הערב רב

73. ואע"פ - ואף על פי
74. שאוה"ע - שאומות העולם
75. לא"א - לאברהם אבינו
76. שח"ו - שחס ושלום
77. שב"ה - שברוך השם
78. שי' - שיחיה
79. שלו' - שלום
80. א"י - ארץ ישראל
81. יהי' - יהיה
82. לכה"פ - לכל הפחות
83. ובא"י - ובארץ ישראל
84. השלו' - השלום
85. אח"כ - אחר כך
86. מאחב"י - מאחינו בני ישראל
87. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
88. שט"מ - שטר מכירה
89. לחו"ל - לחוץ לארץ
90. וע"ז - ועל זה
91. כ"ז - כל זה
92. בכ"ז - בכל זאת
93. שא"כ - שאם כן
94. ז"ל - זכרונו לברכה
95. עפ"ד - על פי דברי
96. הרמב"ן - רבי משה בן נחמן
97. יצה"ר - יצר הרע
98. דפב"ג - דפילגש בגבעה
99. מפב"ג - מפילגש בגבעה
100. חו"ל - חוץ לארץ
101. ועפ"ז - ועל פי זה
102. בעז"ה - בעזרת השם
103. ה"ז - הרי זה
104. גוא"צ - גואל צדק
105. בב"א - במהרה בימינו אמן
106. עכ"ד - עד כאן דבריו
107. שכ"כ - שכל כך
108. וק"ו - וקל וחומר
109. שהרמב"ן - שרבי משה בן נחמן
110. מ"ת - מתן תורה
111. וי"ל - ויש לומר
112. שהדר"ג - שהדרת גאונו
113. ל"ת - לא תעשה
114. בשו"א - בשום אופן
115. ע"ד - על דבר
116. רוה"ק - רוח הקודש
117. לעוה"ב - לעולם הבא
118. שבא"י - שבארץ ישראל
119. בלא"ה - בלאו הכי (בלאו הכי, ממילא)

120. אוה"ע - אומות העולם
121. הש"ך - הש"ך - שפתי כהן
122. שתהי' - שתהיה
123. דאע"ג - דאף על גב
124. ר' - רבי
125. הרשב"א - רבי שלמה בן אדרת
126. ח"ב - חלק ב'
127. סי' - סימן
128. ק"ו - קל וחומר
129. אחב"י - אחינו בני ישראל
130. שא"א - שאי אפשר
131. להקב"ה - להקדוש ברוך הוא
132. והתוס' - והתוספות
133. וא"א - ואי אפשר
134. שע"פ - שעל פי
135. ית"ש - יתברך שמו
136. שיהי' - שיהיה
137. קיי"ל - קיימא לן
138. ע"ז - על ידי זה
139. וי"א - וירא אלקים
140. ויה"ר - ויהי רצון
141. האדמו"ם - האדמו"רים (רבני החסידות)
142. מאוה"ע - מאומות העולם
143. שבדחז"ל - שבדברי חכמינו זכרונם לברכה
144. וע"ד - ועל דבר
145. ר"ה - ראש השנה
146. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
147. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
148. והשלו' - והשלום
149. הר"ן - רבנו נסים
150. בדחז"ל - בדברי חכמינו זכרונם לברכה
151. נ"י - נרו יאיר
152. שיחי' - שיחיו
153. ושלו' - ושלום
154. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתעא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט שבט תרע"ח - לונדון **נמען:** ד"ר משה זיידל

'אתחלתא דגאולה' אינה מהיום, אלא מעת ש'הרי ישראל החלו לעשות ענפים' (סנהדרין צח). עכשיו היא עולה ב'מפלאות תמים דעים'. הביטוי 'אלוהים אדירים' שכתב הוא 'גרירה שגגית מזוהמת האלילות'. הצד החיצוני נבנה בידי פועלים 'כצידונים' שכורתים עצים למקדש. גם זיידל עושה הרבה בחיזוק נשמת האומה. החרדים שהתנגדו לציונות 'צירפוה והסירו חלק גדול מסיגיה'. 'הסבלנות מקור חיים'.

עיקרי הדברים

- אתחלתא דגאולה.
- ביקורת על ביטוי.
- הבונים החיצוניים כצידונים.
- תרומת מתנגדי הציונות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ט שבט, תרע"ח[2], לונדון.

ידידי מחמדי הרה"ח[3] נחמד מאד, מסולא בפז, טהר לב ויקר רוח מר משה ד"ר[4] זיידל [ד"ר משה זיידל, ידידו ותלמידו של הרב קוק] נ"י[5], שלו'[6] רב לך ולכל אשר לך.

מכתבך הנחמד הגיעני, ומרב טרדא אי אפשר לי לרצות דברים רבים הראויים לבא על סדרי הגיונותך. אמנם אעבור בקצרה על מכתבך.

כן אתחלתא דגאולה ודאי הולכת ומופיעה לפנינו, [המכתב נכתב כחודשיים לאחר הצהרת בלפור וכיבוש ירושלים] אמנם לא מהיום התחילה הופעה זו, רק מאז התחיל הקץ המגולה ["אין לך קץ מגולה מזה: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל" (סנהדרין צח, על פי יחזקאל לו, ח)] להגלות מעת אשר הרי ישראל החלו לעשות ענפים ולשאת פרי לעם ישראל אשר קרבו לבא, התחילה אתחלתא זו, ועיני כל חודר ברוח דעת היו תמיד נשואות כי יד ד' הנוהגת כל מסיבות דורים תפליא פלאותיה להביא את ההתחלה הזאת למעלה יותר רוממה, והפלא הזה קם ויתא [והפלא הזה קיים ועומד (ארמית)] בימינו לעינינו, לא ע"י[7] מעשה אדם ותחבולותיו, כי"א[8] ע"י מפלאות תמים דעים, "בעל מלחמות ומצמיח ישועות", [מתוך ברכת "יוצר אור"] ודאי קול דודי דופק [שיר השירים ה, ב] ואור ד' אחד, המנהל בחכמתו חסדו וגבורתו, את גלגלי התולדה, כשם שהוא מנהל את הליכות כל צבאות עולמים וכל סדרי היקום כולו, הוא ד' אלהי ישראל, אשר אנחנו עמו וצאן מרעיתו, הננו עדיו עדי עד, מופיע ברב זוהר מתוך כל המאפלים, לפלס נתיבות חוקו על עמים רבים והמון לאומים. (המליצה אלהים אדירים ל"ר[9], [הביטוי "אלוהים אדירים" (שמואל א ד, ח), שנאמר בפי פלשתים עובדי אלילים; לא רצינא, שאיננו רוצים בו] שמבלי משים פלטה קלמסק, [פלטה עטך] היא גרירה שגגית מזוהמת האלילות תוצאת הספקנות החמרנית שמצוה סופרי הזמן בכל קובעת שמריה, [שמוצצים סופרי הזמן עד תחתית שמריה (ישעיהו נא, יז)] ותהי לפעמים למכשול גם לישרי לב).

אמנם זה היום שקיוינו הולך הוא ובא, לעת עתה הולכים ומתגלים צדדיו היותר חיצונים, ע"י פועלים המוכשרים לכונן את המעשים הללו, כערכם של הצדונים היודעים לכרת את העצים מן הלבנון ["כי אין בנו איש יודע לכרת עצים כצדנים" (מלכים א ה, כ)] לבנין בית ד' יותר מבני ישראל, אשר עינם ולבם וכל רגשי נשמתם נתונים נתונים אל הבית הגדול והקדוש, אשר נקרא שם שם ד' צבאות יושב הכרובים, אשר ידעו את שמו לדבקה בדבריו ובדרכיו בכל לבם ובכל נפשם.

ואתה יקירי אם קובל אתה מה עשית להביא את הרגע המאושר, הרבה עשית, אשיבך, והרבה יותר מזה עוד תעשה בעזרת אל למושעות, [תהלים סח, כא] בהיותך בן נאמן לעם ד' שומר את דבר ד' בהליכות חייך, ברגשי לבבך ובחפץ רוחך. הלא בזה אמצת וחזקת חלק אחוז מנשמת האומה, וכל חוג ההשפעה שלך הלא אור זוהר אור הקודש של חיי עולם מלאת. וסגולת האומה הנפלאה העומדת לנס בדבר ד' אשר עמה חזקת, ובזה נתת עז לישראל, ומכון להכשרת ברכת ד' על עמו, אשר בגללה תנחת השפעה האלהית העליונה להגלות במערכות התולדה, להסבת חפצי עמים, ונטיות מלכי ארץ וסגניה, להכיר את הזכות הרשמית לחיי עם עולם על אדמת קדשו. ואם אחרים היו שלוחי הקריאה וההכרזה, אתה וכל רעיך אנשי הרוח והאמון הישר והעמוק היו והנם מיסדי התוכן והמרץ הפנימי, מחיה הנשמה האומית, וממשיכים את אור הוייתה.

אותם החרדים תמימי הלב, אשר מעומק טהרת רוחם התנגדו אל הציונות, הם הם אשר צרפוה והסירו חלק גדול מסיגיה, עד אשר הביאוה בפעולתם השלילית אל המדריגה הזאת שתהיה ראויה להתלבש בלבוש מלכות מעשית, ולא תזרה כולה מרוח בית ישראל. הצד החיצוני שבבנין האומה, כמו הצד החיצוני שבבנין יצירת האדם, וכל החי, בא בהתגלות כחות כאלה, שלא הם הנם בצורתם הזעירה המביאים את תוכן המעולה של החיים לערכו המשוגב, אשר עליו יתיצב כשתופיע כל סגולתו, וכשיחשבו הפועלים החיצונים הללו, שהם הנם הבונים את נשמת החיים, יוצאה ע"י זה כמין מחאה מכאב לב של החשים את האור הגדול של הנשמה, ואת זוהר תפארתה, ובכל זאת אותם הכחות בעצמם הם הם יהיו לבסיסים חזקים להעמיד עליהם את הבנין של החיים המגמתיים. החיים הפנימיים האידיאליים, שכל נפש טהורה אליהם שוקקת.

אמנם הרבה מאד צריכים עיבוד שני הצדדים החיצוניים והפנימיים. הסבלנות מקור חיים היא, אבל במה דברים אמורים בזמן שהיא באה מתוך הטוהר של הדעת והמוסר, שאי אפשר לו להתברר כ"א מתוך ההכרה הבהירה בהמהות של חיי האומה ונשמתה התולדתית, אבל בזמן שהיא באה מתוך רכרוכית הלב, ורפיון הרוח הרי היא נעשית לסם ממית ומכלה, שסופו להביא קנאה מרה וקשה כשאול, שמחזיקיה יהיו דוקא הדוגלים בשם הסבלנות. כשאנו מבחינים יפה את הערך העצמי שיש לתורת ישראל לדבר ד' אשר עמו עם רוחו ומהותו, וכל מפלאות חייו הארוכים והנפלאים, נדע ונכיר מיד, כי הסבלנות הבאה לחסום את הדרך של עז החיים לעמוד על ידו נגד כל מהרס עד היסוד את נשמת האומה, ומכניס רוח תוהו במערכת חייו, היא דומה לאותה הסבלנות של האיש הרואה שכבוד ביתו ומשפחתו נתון הוא למרמס כל פריץ והולל, והוא ברפיונו מעמעם ומחשה. הפרטים, מה הוא הקו, והיכן הוא הגבול, ודאי צריכים הם להתבאר ביאור למודי, אבל הכלל, נשאר כלל אמת וקיים לעד.

הציונות, לא תוכל למצא את מלא צדקה מפני שהיא תנועה מודרנית, מפני שלא כל מה שהוא מודרני הוא צודק. גם המלחמה האכזריה היא תנועה מודרנית, ומ"מ[10] כמה רשעות יש בה, והמודרניות בעצמה, עוד לא לגמרי תוכל ללכת במשעול זה שלא לשאול לדעותיו של כל איש, אדרבא תנועה מודרנית המבוססת על איזה פרינציפיום איתן, כל מי שהוא מפורש מהרס בדיעותיו הגלויות בביטוי ובפועל בהחלטה גמורה לאותו הפרינציפיום, לא יוכל להיות מתקבל לכח הגון באותה התנועה. המעוז העולמי לעם ישראל הוא חיי רוחו, שהתבצר בו במבטח יותר חזק מכל החומות הגבוהות אשר לכל ממלכות הגויים, והחומה הזאת, אי אפשר שתהיה נתונה הפקר לכל הרוצה להשליך עליה אבני קלע לפרוץ בה פרצות, בצורה מוחלטת וקבועה, במערכי חייו, ובהגיונותיו הקבועים. הציונות, בתור תנועה מרקלמת את היסוד הלאומי של ישראל, היא טובה ונכונה, ויש לה אחרית ותקוה, אבל בתור משגב של האומה כולה לעולם לא תקום ולא תהיה, מפני שביסודה אינה משגת את אור הקודש של חיי העולם אשר לנשמת האומה, את רוח אל אמת אשר בקרבה.

על כן תעסוק יפה בהשטחים החצונים של בנין האומה, ומעולם לא תגיע עד החיים הפנימיים, שבנינם עומד הוא הכן בעד עובדים אחרים, שהם לגמרי מסוג אחר, והם יצמחו דוקא, מתוך אותה "ארץ ציה" של החרדים אשר התנגדו להציוניות באמת ואמונה, מפני חרדתם התמימה על רוח ד' על עמו על יסוד חייו.

כמובן שהפירוט של הפרוגרמה של אגודת ישראל, הוא כבר נכנס תחת סוג הפרטים של תורת הסבלנות, לא תחת הסוג של הקו הכללי, שעליו הם דברינו, ועל כן איני אחראי להם. חלילה לדחות "נפשות תועות" כל זמן שלא יתפרצו לקחת להם קרנים לומר שהם הם קברניטיה של האומה שיפלסו לה אורח חיים חדש, לקוח בהקפה מהמודרניות האירופית, שהיא כסף סיגים מצופה על חרסי האליליות הקדמוניה, וכל זוהמת שפלותה, שעליה הננו נלחמים, ועוד נלחם בכל עז רוח ד' אשר תשגבנו סלה.

המאורע של הויכוח ע"ד[11] הגימנסיה, וביחוד דעתו של הלוי ז"ל[12] בזה ודאי כבר הוא נכנס בתור פרטי פרטים, שאיני צריך להזקק לו בזה. בכל זה אגיד לך יקירי כי הגימנסיה, עם כל היתרון שלה בהשפעתה על תחית השפה והטקטיקה החיצונית, של הלאומיות, חטאה הרבה לרוח ישראל, במה שעשתה כל קודש לחול, וזהו תחילת רקבון, ובסיס של התבוללות גרועה, שפריה מוכרח לצמח ראש ולענה במשך איזה דורות, שאמנם מובטחני בחסד ד' אשר על עמו, שכבר ברא רפואה מוקדמת למכה זו.

ודגמה שלך, ממה שהם נותנים לנו רשיון לבנות בתי כנסיות, ובתי מדרשות, אינו דומה להנידון. פה אין העסק בתורת הסבלנות שבין דת לדת ובין אומה לאומה, אלא בתורת הסבלנות של אותה האומה עצמה בינה לבין עצמה, כדי לשמור את אומץ חייה. ובענין המיוחד שלנו, לעומת בני דתות אחרות, הוא ענין אחר, שדורש הגדרה בודאי, ושנקוה למצא בזה נתיבות סלולות וישרות מאד בעז"ה[13], בבוא תור המעשה, וידעו גויים צדקנו וכל עמים כבודנו.

והאירוניה של ההיסטוריה, אינה אירוניה מרה למשכילים אל רוחה. כבר היו לנו תקופות רבות שנושאי המשרה לא היו כלל מרוצים לרוחנו הפנימי, ומ"מ כל זמן שהמשטר הפנימי עומד הוא על כנו,

ובכללות האומה דבר ד' הוא לקו בהליכות החיים, הרי החיים הכלליים הולכים ומתפתחים, וסוף כל סוף, יבוא התור של האיחוד הגמור, זהו סוד החיים של כסא דוד, שהוא צפייתם של ישראל לדור דורים. והרי האירוניא של הורדוס בתור בונה את המקדש היא יותר מרה, ומ"מ לא בשביל כך יאמר כל חוקר תולדתי נאמן שראוי ללמוד מזה רוח של סבלנות למעשיו של הורדוס והליכות חייו, ושאיפותיו. הלבנים אל הבנין יכולים לשאת גם אותם שאינם חודרים אל עומק סוד הישרים אשר ישבו בו, ולא רק הלבנים, כי אם רשאים הם להיות המנצחים על המלאכה, אבל בבא תור סוד הישרים להגלות אז יבורר הדבר, "ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו", ומ"מ אין שכר כל בריה מתקפח, ועל פי פעלם ימצאו כל העובדים את ערכם בזכרון האומה לדורות יבאו. וסוף כל סוף יצדק קודש.

השאלה ע"ד מדיניות ודתיות, היא לגמרי צדדית. ערך ישראל בארץ ישראל יתברר שהוא עומד ממעל לכל תוכן של מדיניות ודתיות מורגלה. כשיתחזק רוח העם בקרבו ע"י שבתו אל ארצו וממלכתו, יתחילו סגולותיו העתיקות לצאת לאור עולם, ורוח הנבואה בהוד האלהי שלה יצא ממחבואו, ויתעלה מכל חופש של דיבור, מדומה וארעאי, שהוא נוהג בארצות המנומסות לפי רוח זמנינו. ובמשך איזה תקופה הלא מוכרחת תהיה תנועה דתית מהפכנית לצאת מכחן של ישראל, לטהר ולצרף את כל סיגי האליליות, והחמרנות הגסה, המסובכים ברוחות העמים והדתות השונות, למען צרף את כל מערכי רוח האדם, באופן שיוכשר להתעלות למדת השלום והחופש המוחלט. "והסירותי דמיו מפיו ושקוציו מבין שניו, ונשאר גם הוא לאלהינו", "ועתידין תיאטריות וקרקסאות שבחו"ל[14] שילמדו שרי יהודה בהם תורה ברבים", בין תורה פוליטית מבשרת שלום וחירות, כדעת התוספות, שהם בתי החול של חברת העם, ובין תורה דתית, מוזהרת מזוהר האור של דעת האמת האלהית, ואהבת דרכי ד' בחיי היחיד והחברה, כדעת רש"י[15] במגילה שם, ואז נתעלה מעל לגבולה של השאלה הפרטית הזאת. כללו של דבר המדינה תהיה "ארץ ישראל" וסגולת ישראל בטהרתה תשלוט בה, ואם בתחילתה תהיה לפעמים סובלת מאיזה רוחות תסיסיות, יבא הכל למנוחה ע"י אור החיים הבא ממכון נשמת חי העולמים, ההולכת להחיות את עם סגולתו, על ארץ חמדתו, וכל אלה הדברים הנראים כעת לסנטימנטליים, היה יהיו לתוכנים הכריים מלאי אומץ חיים, ויסוד מרץ ועבודת עם.

עבודת הדפסת הש"ס[16] נתעכבה מפני דוחק הנייר. יפה היא ההערה, ע"ד הציון של הפסוק ואמר וגו'[17], ובע"י[18] הדפיסו את המהרש"א[19] בנוסח ד"ה[20] אי, ובאמת בגמ'[21] התחיל במלת ואמר, רק המדפיסים הדפיסו מלת "אי" גדולה בטעותם. לשמחת לב תחשב לי הודעתך ע"ד שביעת הרצון של התלמידים והמנהלים מהשפעתך הטובה, ותקותי חזקה שפעלך והדרך ילך הלך וגדל עליהם, ויה"ר[22] שנזכה לראותך עובד עבודת הקודש על הררי ציון ברוממות קרן לבית ישראל, במהרה בימינו בקרוב.

מצב"י[23] שי'[24] הנני מקבל ב"ה מכתבים כסדרם, ודאי יזדרז כעת לקבע חליפות מכתבים מלאי ענין, לפי התוכנים המתחדשים בחיי הכלל כעת יום יום שראוי שילכו ההשקפות ויתבררו בבירור אחר בירור, בבקורת נכונה והופעת קודש, ששתי אלה יחד הן משלימות זו את זו, והתאמתן הלא הוא האידיאל

העתיד של המדע, ב"ה שכעת התחלנו כבר לקבל מכתבים מב"ב באה"ק[25]. ת"ל[26] מרוצים הם מאד מהחליפה של מצבם, ועוד נקוה לחדשות רבות ענין בימים הקרובים לבא על"ט[27] בע"ה[28].

ת"ח[29] לך על הד"ש[30] מה' סוויצקי, אמנם כבר הודיעני צב"י[31] משם הגולים בכלל, ואולי גם ממנו בפרט, אבל נעים לי לשמוע עוד הפעם מהודעתו דרך אגב בבחינת מסל"ת[32]' ודי יגונן עליהם ועלינו, ויחננו להתראות בחדות אמת על אדמת הקודש בקרוב.

והנני בזה מקצר ואומר שלו' רב לך ולעוזריך ולכל אשר לך, חזק ואמץ, ויהי ד' עמך לרוממך ולשגבך בישועתו, ונזכה לראות באור חדש אשר יאיר על ציון ועל מקראיה, כנפשך היקרה ונפש ידידך מוקירך בכל לב, מצפה אשרך,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

הנני שולח לך, איזה עקזעמ' ממכתבי ע"ד דגל "ירושלים", אקוה שתמצא בו מקום למפעל והרחבה, נתחזקה נא, ויהי ד' עמנו.

הנ"ל

הרבנית תחי'[33] דורשת תמיד לדעת את כל אשר עמדך לטובה, ומוקירה אותך מאד מאד.

הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. הרה"ח - הרב החסיד
4. ד"ר - דוקטור
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. ע"י - על ידי
8. כ"א - כי אם
9. ל"ר - לשון רבים
10. ומ"מ - ומכל מקום
11. ע"ד - על דבר
12. ז"ל - זכרונו לברכה
13. בעז"ה - בעזרת השם
14. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
15. רש"י - רבי שלמה יצחקי
16. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
17. וגו' - וגומר (וכן הלאה בפסוק)
18. ובע"י - ובעל ידי
19. המהרש"א - המורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, א (למשל: שמואל + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
20. ד"ה - דיבור המתחיל
21. בגמ' - בגמרא
22. ויה"ר - ויהי רצון

23. מצב"י - מצבי יהודה (בנו של הרב קוק)
24. שי' - שיחיה
25. באה"ק - בארץ הקודש
26. ת"ל - תודה לא-ל
27. על"ט - עלינו לטובה
28. בע"ה - בעזרת השם
29. ת"ח - תלמידי חכמים
30. הד"ש - הדרישת שלום
31. צב"י - צבי יהודה (בנו של הרב קוק)
32. מסל"ת - מסיח לפי תומו
33. תחי' - תחיה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקפב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו סיון תרפ"ג **נמען:** הרב בן ציון הלוי ברמן

הרב קוק אינו נוטר טינה על ביקורתו. אילו מצא משפיעים העוסקים ב'ימין המקרבת', אולי היה עוסק ב'שמאל הדוחה'; אבל כיון שהדחייה נהוגה הרבה, עליו לאזן בקירוב. את 'אגודת ישראל' הרב קוק מחזק, אבל בבניין הארץ יש לעזור בלי תנאים, ו'הרשול מסיוע הבנין... הוא ראשית חטאת'. מי שאמונה בסגולת ישראל חיה בו יתלהב משיבת הבנים, גם אם יש אבני נגף. אהבתו אליו ולאביו קיימת גם אם ימשיך להתנגד.

עיקרי הדברים

- אין טינה.
- ימין מקרבת ושמאל דוחה.
- עזרה לבנייה בלי תנאים.
- אהבה למרות המחלוקת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ט"ו סיון ג'

ידי"נ[2] וחביבי כמאז גם עתה הרב המאוה"ג[3] טהר לב ויקר רוח מו"ה[4] בנציון הלוי ברמן [הרב בן ציון הלוי ברמן, שמתח ביקורת על דרכו של הרב קוק בקירוב הרחוקים] שליט"א[5] שלו'[6] וברכה,

אהובי היקר, לפי טרדותי הרבות הנני ע"פ[7] רוב מאחר את תשובותי על מכתבים. אבל על מכתבך היקר והוספתו הגלוי' איני חפץ לאחר את התשובה שלא תחשוב שיש לי עליך שמץ טינא בלב ח"ו[8]. ידעתי חביבי גם ידעתי את תום לבבך וטהרת רוחך, ואני מתענג לשמע ולראות דברי בקרת היוצאים מלב טהור אע"פ[9] שאני יודע שהמבקרים נכשלים בידיעות קטועות ובלתי נכונות, סוף כל סוף כונתם רצוי'. ובעיקר הדבר, האמין לי יקירי, שאלמלי מצאתי מהמשפיעים על חיי הצבור באי"י[10], כאלה שהם עוסקים בימין המקרבת, ["לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת" (סוטה מז)] יוכל להיות שאנכי דוקא הייתי עוסק בשמאל הדוחה שגם היא צריכה לגופה של מלאכת הקדש אשר להנהלת הצבור, אבל מאחר שמצאתי את הדחיה נהוגה במדה מרובה הנני מוכרח לתבל אותה ע"י[11] הימין המקרבת, וגם זה במדה ידועה ובזהירות הגונה בעה"י[12], וכל יודעי מכירים שכונתי היא בזה לא לשום פני' עצמית ח"ו.

ובענין אגו"י[13], [ובעניין "אגודת ישראל"] תמיד אני מחזק אותה ומחבב את מפעלותי' החיוביות, אבל בדבר בנין אה"ק[14] חיבים אנחנו לעזור בלא שום תנאים, ואפילו אם איזה חלק מן המתישבים מתנהג שלא כשורה, בטוחים אנחנו בעה"י שהחלק הכשר וההגון יצמיח את הצמח המבוקש מאת ההשגחה העליונה ליסוד גאולה וישועה, וע"י[15] זה הכל ישובו לבצרון במשך קרוב או גם רחוק. והרשול מסיוע הבנין [וההתרשלות מסיוע לבניין] והקנין של אה"ק הוא ראשית חטאת, לגרום משטמה ודחי' פנימית של הדור השואף לתקומת ישועה ע"פ עמק טבע נשמתו הקשורה בתכן הגאולה באחרית הימים באופן יותר בולט

מבדורות הקודמים. ומתוך שאני מכיר תוכן זה יפה, ע"פ השקפת הדעת וע"פ[16] הנסיון, הרבה יותר משאר רבנים שלא באו לידם הבחינות הללו, ע"כ[17] אני עוזר תמיד לבנין ולישוב בעה"י, ורואה אני מזה הרבה דברים של תועלת לחזוק הדת והיהדות בעה"י. ומובן הדבר אם שגם כשבאים רחוקים ובונים את אה"ק הנני עוזר על ידם בדלות כחי, על אחת כמה וכמה שהנני עוזר בכל אשר תשיג ידי, בשמחה כפולה ומכופלת, אם הבונים הללו יהיו תמימי דרך ושלמי אמונים בישראל, ואינני משיג בשום אופן טעם ההתנגדות והקנטוריא [והקנטרנות] נגד הנהגתי מאנשים שאינם נוגעים בפניות של כבוד ושל ממון.

ודע עוד חביבי, שבשום אופן לא תהיה דרכנו בעניני הצבור הכללי סלולה לפנינו, אם לא נקדים את האמונה העמוקה בסגולת ישראל העליונה הקשורה בקשר הכלל כולו, שבה נעוץ יסוד הברית, ברית התורה וברית הארץ, ברית הקיום הנצחי וברית הגאולה העליונה גם יחד, ומי שקדושת אמונת אומן זו חיה בנשמתו, אי-אפשר לו שלא יהיה תמיד מלא התלהבות מכל מה שיראה, שצעדי שיבת בנים אל אדמת מטעם ["אדמת מטעם", ארץ ישראל שנטעו בה אבותינו] הולכים ומתגלים, ויראה בכל אלה את ההוד ואת זהר הקדש העליון, אפילו אם ימצאו תחת הצעדים הללו ג"כ[18] אבני נגף, שע"ז[19] אנו קרואים לאמר: פנו דרך ד'. [ישעיהו מ, ג] והנני. ידידי הנאמן, אשר אהבתך ואהבת אביך המנוח הרב התמים, ישר השכל ונקי הדעת ז"ל[20], חקוקה היא תמיד על לוח לבבי, ומים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה [שיר השירים ח, ז] הנאמנה הזאת, אפילו אם מחמת איזו סגולה נפשית מיוחדה לא תוכל לעת עתה לעמוד על אופי הצדק של שאיפותי ולהכיר עי"ז[21] את האמת והאמונה שהם ב"ה תמיד נר לרגלי, ואפילו אם תעסוק עוד להלאה בהתנגדותך הכטויית והמעשית, הנני תמיד ידידך עז המוקירך נאמנה והוקרה פנימית כימי עולם.

המצפה לאור ד' וישועתו על עם קדשו וחבל נחלתו נעימת ימינו במהרה בימינו

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ידי"נ - ידיד נפשי
3. המאוה"ג - המאור הגדול
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. ע"פ - על פי
8. ח"ו - חס ושלום
9. אע"פ - אף על פי
10. בא"י - בארץ ישראל
11. ע"י - על ידי
12. בעה"י - בעזרת השם יתברך
13. אגו"י - אגודת ישראל
14. אה"ק - ארץ הקודש
15. וע"י - ועל ידי
16. וע"פ - ועל פי
17. ע"כ - על כן

18. ג"כ – גם כן
19. שע"ז – שעל זה
20. ז"ל – זכרונו לברכה
21. ע"ז – על ידי זה